

Integrace dětí do společnosti po ukončení ústavní výchovy

Bc. Pavlína Odrážková, DiS.

Diplomová práce

2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Pavlína ODRÁŽKOVÁ, DiS.
Osobní číslo: H118540
Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Integrace dětí do společnosti po ukončení ústavní výchovy

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na popis institucionální a náhradní rodinné výchovy v České republice
- na popsání nejčastějších problémů, se kterými se mladí lidé po ukončení ústavní a náhradní rodinné výchovy setkávají
- na možnosti sociální pedagogiky při nápravě těchto problémů

Součástí práce bude drobný sociologický výzkum zaměřený na zjištění, jaký je následný samostatný život osob, kteří opouštějí náhradní rodinnou péči či ústavní zařízení a jak jsou na odchod a samostatný život připraveni.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

1. Zákon č. 94/1963 Sb O rodině
2. Zákon č. 117/1995 Sb O státní sociální podpoře
3. Zákon č. 359/1999 Sb O sociálně právní ochraně dětí
4. GABRIEL, Z., Novák, T. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vydání. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3
5. MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6
6. MATOUŠEK, O. Ústavní péče. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 159 s. ISBN 8085850761
7. MUHLPACHR, P. Sociopatologie. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Alena Plšková

Katedra sociální pedagogiky

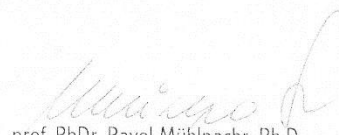
Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

L.S.

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně .....

.....
Podpis

---

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Abstrakt česky

Diplomová práce je zaměřena na integraci dětí do společnosti po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče. V teoretické části jsou popsány nejčastější problémy, se kterými se mladí lidé po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče setkávají a možnosti jejich pomoci. Praktická část je zaměřena na výzkum v podobě kazuistik z mé praxe.

Klíčová slova: Ústavní výchova, náhradní rodinná péče, začlenění do společnosti, problémy, pomoc

ABSTRACT

Abstrakt ve světovém jazyce

The diploma thesis is focused on the integration of children into society after leaving institutional care or foster care. In the theoretical section describes the most common problems faced by young people leaving institutional care or foster care encounter and the possibility of their help. The practical part is focused on the research in the form of case studies from my practice.

Keywords: Institutional care, foster care, integration to society, problems, helps

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Integrace dětí do společnosti po ukončení ústavní výchovy zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 30. března 2013

Podpis

Poděkování

Tímto děkuji vedoucí práce paní doktorce Aleně Plškové za obětavou pomoc při vedení mé diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 LEGISLATIVNÍ SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE.....	13
1.1 SYSTÉM PĚSTOUNSKÉ PÉČE	13
1.2 SYSTÉM HOSTITELSKÉ PÉČE	16
1.3 SYSTÉM PORUČENSKÉ PÉČE.....	17
1.4 SYSTÉM ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	17
2 INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA A JEJÍ DRUHY V ČR.....	20
2.1 PROCES PŘIJETÍ A OBECNÉ NÁLEŽITOSTI ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	21
2.2 DRUHY ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	23
2.3 TRANSFORMACE SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI.....	24
2.3.1 Změny v činnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí	25
2.3.2 Osoby pověřené k výkonu sociálně právní ochrany dětí	26
2.3.3 Změny v náhradní rodinné péči.....	26
3 PROBLEMATIKA ODCHODU Z NRP ČI ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	28
3.1 FINANČNÍ PROBLÉMY	29
3.2 BYTOVÉ PROBLÉMY	32
3.3 SOCIÁLNÍ PROBLÉMY.....	35
4 KOMPETENCE A MOŽNOSTI KURÁTORA DOSPĚLÝCH V PROCESU INTEGRACE OSOB DO SPOLEČNOSTI	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
5 SAMOSTATNÝ ŽIVOT OSOB OPOUŠTĚJÍCÍCH NÁHRADNÍ PÉČI.....	43

5.1	METODY, CÍLE VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	43
5.2	KAZUISTIKY	44
5.2.1	KAZUISTIKA č. 1	44
5.2.2	Kasuistika č. 2	47
5.2.3	Kasuistika č. 3	49
5.2.4	Kasuistika č. 4	51
5.2.5	Kasuistika č. 5	53
5.2.6	Kasuistika č. 6	55
5.3	PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	57
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	62

ÚVOD

Před nástupem na mateřskou dovolenou jsem několik let pracovala na Městském úřadu jako pracovník sociálně právní ochrany dětí a kurátor dospělých. Pracovala jsem s dětmi, které nemohly z různých důvodů vyrůstat ve své biologické rodině a vyrůstaly tedy v náhradní rodině či v opačném případě v ústavním zařízení. Ve své bakalářské práci jsem se věnovala problematice výchovných problémů v náhradní rodinné péči, kde jsem především zmiňovala, jakou podstatnou úlohu hrají při formování psychiky dítěte jeho biologičtí rodiče, jejich genetická výbava a zkušenosti, které dítě získává od početí do prvních let svého života. Tyto zkušenosti společně se svým genetickým základem si pak dítě nese celý svůj další život.

Jedním z důležitých aspektů výchovy je příprava dítěte pro jeho následný a samostatný život. Právě tento fakt hraje podstatnou roli pro usnadnění vstupu do následné a více či méně samostatné budoucnosti mladého člověka. Jak jsou ale pro svoji budoucnost připravováni děti, které vyrůstají mimo biologickou rodinu? Jak jsou tyto děti, nebo mladí lidé, ovlivněni ve svých životech tímto faktem? S jakými problémy se nejčastěji setkávají? Právě tyto otázky jsou pro moji diplomovou práci stěžejní a důležité.

K napsání diplomové práce na toto téma mne vedl i záměr Vlády České republiky zrušit ústavní výchovu a nahradit ji do několika let profesionální pěstounskou péčí. Toto téma je v současné době velice aktuální a především mediálně diskutované. Mnoho lidí se mne v poslední době ptá na otázku, zda je systém ústavní výchovy v České republice opravdu tak špatný, že nedokáže děti připravit na následný samostatný život tak, aby byly schopny bezproblémově se začlenit do společnosti. Této problematice se budu věnovat v praktické části své diplomové práce. Pomocí kasuistik ze své praxe se pokusím zjistit, jaký je následný samostatný život osob, kteří opouštějí náhradní rodinnou péči či ústavní zařízení a jak jsou na odchod a samostatný život připraveni.

Cílem mé diplomové práce bude v teoretické části popsat legislativní systém náhradní rodinné péče a systém institucionální péče v České republice. Dále se budu věnovat nejčastějším problémům, se kterými se mladí lidé po odchodu z ústavní výchovy či náhradní rodinné péče potýkají. V této kapitole budu vycházet především ze zkušeností práce kurátora dospělých. V závěru své teoretické části se budu věnovat právě práci kurátora dospělých,

jeho kompetencím a možnostem při práci s lidmi, kteří mají problémy řádně se začlenit do společnosti tak, aby jí byli prospěšní a plnohodnotní.

Praktickou část pak doplním o kasuistiky dětí, se kterými jsem se ve své praxi setkala a to jak na pozici OSPOD tak i následně pak v dospělosti na pozici kurátora dospělých.

Při psaní své diplomové práce jsem čerpala z poznatků z oborů práva, psychologie a sociální patologie, které jsem získala při studiu Sociální pedagogiky na této univerzitě.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 LEGISLATIVNÍ SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

V této kapitole se budu věnovat systému náhradní rodinné péče v České republice. Popíšu legislativní možnosti náhradní rodinné péče a budu se podrobněji zabývat systémem výběru dětí do náhradní rodinné péče tak, aby čtenář získal přehled o fungování náhradní rodinné péče v naší zemi.

Náhradní rodinná péče je v České republice zahrnuta v Zákoně o rodině č. 94/1963 Sb, kde se uvádí: „Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěti“.

Ve vyspělých zemích včetně České republiky vyrůstá zhruba 1% dětí mimo vlastní rodinu, z nichž minimální počet tvoří sirotci v pravém slova smyslu. Zbytek tvoří tzv. sociální sirotci, tedy děti opuštěné vlastními rodiči, děti zanedbávané vlastními rodiči, děti narkomanů a ostatních nepřizpůsobivých občanů, děti nemocné a mentálně či fyzicky postižené a také v neposlední řadě děti jiných etnik. Právě takové děti přicházejí do systému náhradní rodinné péče. (Gabriel, Z., Novák, T., 2008)

Systém náhradní rodinné péče v České republice zahrnuje osvojení jako nejvyšší možnou a nejčastěji realizovanou formu NRP, dále pěstounskou péči jako druhou základní formu náhradní rodinné péče, poručenskou péči a v posledních letech i nově do praxe uváděnou hostitelskou péči. (Gabriel, Z., Novák, T., 2008)

Protože systém osvojení zahrnuje svěřením dítěte do takové péče, kdy mezi osvojencem a osvojitelem vzniká stejný vztah jako mezi rodiči a dětmi, tedy poměr příbuzenský a osvojitelům vzniká k dítěti rodičovská zodpovědnost, nebudu se ve své práci tomuto systému věnovat. Podrobně se však budu v této kapitole věnovat ostatním formám náhradní rodinné péče tak, aby čtenář získal informace o systému náhradní rodinné péče v naší zemi.

1.1 Systém pěstounské péče

Systém pěstounské péče zahrnuje svěřením dítěte do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže to vyžaduje zájem dítěte a pěstoun poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Je možné svěřit

dítě i do společné pěstounské péče manželům a to vždy na základě rozhodnutí soudu. Zrušit pěstounskou péči lze také pouze na základě rozhodnutí soudu. Před rozhodnutím o svěření dítěte do pěstounské péče je každý soud povinen vyžádat si vyjádření Orgánu sociálně právní ochrany dětí, zda je pěstoun vhodný pro výkon této péče. (Zákon č. 94/1963 Sb. O rodině)

Pěstouni mají povinnost o dítě osobně a řádně pečovat a o své péči podávat soudu zprávu jednou ročně. Pěstoun při péči o dítě vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů, kdy nemá k dítěti vyživovací povinnost, kterou stále mají jeho biologičtí rodiče a pěstouni mají právo zastupovat dítě pouze v běžných záležitostech. (Zákon č. 94/1963 Sb. O rodině)

Při výkonu pěstounské péče náleží pěstounovi finanční odměna dle Zákona č. 117/1995 Sb. O státní sociální podpoře. Dávkami pěstounské péče dle tohoto zákona jsou zejména příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který se vyplácí měsíčně, dále odměna pěstouna, který je také vyplácen měsíčně a příspěvek při převzetí dítěte vyplácen jednorázově. Pokud má pěstoun v péči nejméně čtyři děti, obdrží příspěvek na zakoupení motorového vozidla. (Zákon č. 117/1995 Sb. O státní sociální podpoře)

Současná právní úprava pěstounské péče klade důraz na **zájem dítěte** jako jedinou hmotněprávní podmínku. Při svěření dítěte do pěstounské péče musí soud přihlídnout k fyzickému a duševnímu vývoji dítěte, na citové vazby k osobám, které se na výchově bezprostředně podílejí, i k citovým vazbám k dalším členům rodiny. Soud také musí přihlídnout k citovým vazbám ke sourozencům a prarodičům dítěte. (Zákon č. 94/1963 Sb. O rodině)

Posouzení, zda je fyzická osoba způsobilá vykonávat pěstounskou péči, je dle mého názoru potřeba věnovat značnou pozornost. Soud ve spolupráci s Orgánem sociálně právní ochrany dětí zjišťuje morální a povahové vlastnosti pěstounů, dále jejich bezúhonnost, poměr k práci, vztahy k ostatním členům rodiny, také zdravotní stav s ohledem na perspektivu další výchovy dítěte. Soud i OSPOD se dále zaměřuje i na materiální zajištění rodiny, bytové podmínky a pokud je dítě svěřováno do společné péče manželů, je povinností soudu zkoumat i stabilitu manželských vztahů, zda se jedná o manželství harmonické a spořádané. (Zákon č. 94/1963 Sb. O rodině)

Vláda České republiky schválila Novelu zákona o Sociálně právní ochraně dětí, která výrazně mění podmínky pěstounské péče. Hlavním cílem této novely je mimo jiné zlepšit hmotné zabezpečení pěstounů. Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo dne 9.3.2011 vyjádření, ve kterém podporuje profesionalizaci pěstounské péče v České republice. V tomto vyjádření MPSV hovoří o tom, že opatření má zvýšit počet pěstounských rodin a tím zlepšit systém péče o ohrožené děti. Cílem této reformy je zabezpečit výchovu a všestranný rozvoj dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí, nebo v náhradním rodinném prostředí.

Novela zákona o Sociálně právní ochraně dětí posílí prevenci ohrožení dítěte vytvořením podmínek pro vznik sítě služeb pro práci v rodinách, dále stanoví závazné postupy pro činnost orgánu sociálně právní ochrany dětí a usiluje o profesionalizaci pěstounské péče. Tato profesionalizace spočívá ve zvýšení podpory pěstounské péče, v zavedení hmotného zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu, dále mění způsoby příprav pěstounů a vytváří podmínky pro zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny. V poslední řadě zavádí standardy kvality práce, kdy pracovníci sociálně právní ochrany dětí budou každý případ posuzovat individuálně a při jeho řešení budou všechny subjekty úzce spolupracovat. (www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf).

Tato novela však vyvolala v řadách odborníků diskuzi a obavy. Byly vyjádřeny obavy o tom, že pěstouni nejsou odborníci a nebudou se umět postarat o všechny děti, zejména ty, které mají nějaký zdravotní handicap. Dále vznikla obava, že pěstouni si budou brát děti na přechodnou dobu jen pro peníze a dle mého názoru hlavní obava, že pěstounů nebude dost pro všechny děti, které jsou pro náhradní rodinu vhodné a tyto děti stejně zůstanou v ústavní výchově.

Dvacet šest neziskových organizací zabývajících se prací s dětmi v náhradních rodinách se vyjádřilo k těmto obavám v tom smyslu, že tím, že se změní způsob přípravy pěstounů a dojde k zavedení řady podpůrných služeb, dojde ke zkvalitnění pěstounské péče i pro děti zdravotně handicapované. Tím, že se výraznělepší podmínky pro pěstouny v oblasti finanční, nároků na pomoc, podporu a doprovázení vzroste počet žadatelů o pěstounskou péči, která bude vnímána jako posláni a povolání. (www.vzd.cz/10-mytu-o-ruseni-kojeneckych-ustavu).

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala problematice výchovných problémů v náhradní rodinné péči. Zmiňovala jsem se o tom, jak specifické problémy mají děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické a harmonické rodině a jak velice důležité je pečlivě a s rozvahou vybírat těmto dětem vhodnou náhradní rodinu. Je důležité si uvědomit, že tím, aby tato novela splnila svůj účel, bude nutné opravdu buď zvýšit počet žadatelů o pěstounskou péči, který je v současné době nedostačující, nebo umísťovat do stávajících pěstounských rodin co největší počet dětí. Tím však vyvstává diskuze, zda bude pěstounská péče kvalitní a nestane se jen nástrojem finanční motivace.

1.2 Systém hostitelské péče

Hostitelská péče není klasickou formou náhradní rodinné péče a to z toho důvodu, že se týká dětí umístěných v ústavním zařízení. Hostitelská péče částečně zamezuje vlivu dlouhodobé psychické deprivace dětí z dlouhodobého pobytu v ústavním zařízení tak, že se jim umožní trávit některé svátky, víkendy či část prázdnin na návštěvě u jiných fyzických osob, kteří projeví zájem touto formou pomáhat dítěti. Dítě je při svém pobytu u těchto lidí bráno pouze jako host a hostitel o dítě pečuje na své náklady.

O rozhodnutí o umístění dítěte do hostitelské péče rozhoduje ředitel příslušného ústavního zařízení, ve kterém je dítě umístěno ve spolupráci s příslušným Organem sociálně právní ochrany dětí, který prověří majetkové, bytové, rodinné a sociální poměry žadatelů o hostitelskou péči a dá s touto formou řediteli souhlas.

Hostitelství sice nemůže dítěti plně a dostatečně nahradit potřeby rodinného zázemí, ale může mu nabídnout významné podněty a zážitky, které v ústavním zařízení poznat nemůže, zejména každodenní život v rodině, vazby mezi partnery a sourozenci. (Gabriel, Z. Novák, T., 2008)

S hostitelskou péčí jsem se ve své praxi několikrát setkala a mohu říci, že mé zkušenosti nejsou bohužel nijak pozitivní. Hostitelská péče je pro hostitele opravdu finančně nákladná, musí dítě vyzvedávat a zase jej vracet často do ústavu vzdáleného několik desítek kilometrů od místa bydliště, hradí dítěti na své náklady stravu, výlety, často mu kupují dárky, kredity na mobil, protože s nimi děti chtějí být ve spojení i mimo návštěvy a především si děti na hostitele vytváří velmi silné citové vazby. Často jsem se setkala s dětmi, kteří odpočítávaly dny, kdy už zase pojedou k „tetě a strýci“ a jakmile si rodina nemohla dítě vzít,

dítě to samozřejmě velmi těžce psychicky neslo. Bohužel jsem se setkala i se zrušenou hostitelskou péčí ze strany hostitelů téměř po roce, což pro dítě mělo katastrofické psychické následky. Dítě začalo trpět nočním pomočováním a sexuální agresí na svých kamarádech. Dítě proto muselo být umístěno na tříměsíční psychiatrický pobyt do dětské psychiatrické léčebny.

Je pravdou, že dítě, které žije v ústavním zařízení, se cítí velice deprimované, pokud o něj vlastní rodina nejeví zájem a vidí ostatní děti, jak na víkendy jezdí k příbuzným a ono samo zůstává v ústavním zařízení. Pro tyto děti je hostitelská péče velice vhodná.

1.3 Systém poručenské péče

Do poručenské péče jsou vhodné děti staršího věku tedy především od mladšího školního věku a výše, jejichž rodiče zemřeli či byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nebo byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům.

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, ale nevzniká mezi nimi poměr jako mezi rodiči a dětmi. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, náleží mu za tuto péči stejné hmotné zabezpečení jako v případě pěstounské péče. Poručník je povinen podávat soudu zprávy o výkonu poručenské péče, tedy o vývoji a prospívání dítěte, jehož je poručníkem zpravidla jednou ročně. V případě poručenství podléhá rozhodnutí poručníka v podstatných záležitostech dítěte schválení soudu. (Gabriel. Z., Novák, T., 2008)

1.4 Systém zprostředkování náhradní rodinné péče

Do procesu svěřování dětí do náhradní rodinné péče, čili do péče jiných osob než rodičů spadá kromě soudů také Orgány sociálně právní ochrany dětí, Krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí. Činnost těchto orgánů se řídí zákonem č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí. Tomuto zákonu se budu věnovat blíže.

Pokud se manželé či jednotlivci rozhodnou z nějakého důvodu vzít si dítě do jedné z výše uvedených forem náhradní rodinné péče, nejprve navštíví obecní úřad obce s rozšířenou působností pracoviště Orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) dle místa svého trvalého bydliště, kde příslušnému pracovníkovi sdělí svůj záměr a důvody, které jej k tomu vedou. Pracovník OSPOD s žadateli probere jejich osobní, rodinné, majetkové a zdravotní poměry a vydá žadatelům potřebné formuláře k vyplnění. K vyplněným formulá-

řům žadatelé přiloží své fotografie, popřípadě fotografie svého domu a výpisy z rejstříku trestů. OSPOD pak provede v domácnosti žadatelů sociální šetření, ve kterém prošetří bytové a rodinné poměry a probere s žadateli jejich dotazy, jejich představy o dítěti a jejich možnostech. Kopii celé dokumentace zašle příslušný úřad příslušnému Krajskému úřadu a originál si ponechá. Krajský úřad vede evidenci žadatelů o náhradní rodinnou péči, zajišťuje posouzení žadatelů o jejich vhodnosti stát se osvojiteli či pěstouny. Dále Krajský úřad vede evidenci dětí vhodných do náhradní rodinné péče. Po prověření žadatelů a po splnění všech podmínek zašle Krajský úřad žadatelům Rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny či osvojiteli a ti pak čekají, než budou vybráni pro konkrétní dítě. Ze své praxe uvádím, že takzvaná čekací doba na náhradní dítě do osvojení se v Jihomoravském kraji pohybuje okolo 2 let, s tím, že se upřednostňují bezdětné páry. Páry, které již mají v osvojení dítě a chtějí další, mají minimální šanci. U pěstounské péče je čekací doba kratší, nicméně jsou v evidenci děti, které jsou vhodné do pěstounské péče a své pěstouny již několik let najít nemohou a žijí v ústavním zařízení. U osvojení čekací doba dětí na své nové rodiče je velice individuální.

V případě že žadatelům Krajský úřad vybral vhodné dítě, oznámí to příslušnému OSPOD s tím, že uvede iniciály, osobní, rodinné a zdravotní poměry dítěte. OSPOD kontaktuje tyto žadatele, kterým sdělí tuto událost a odešle je na příslušný Krajský úřad, aby se blíže s dítětem seznámili. Pokud se žadatelé po seznámení s dítětem rozhodnou, že jej přijmou, OSPOD pomůže žadatelům sepsat a podat návrh k soudu.

Závěr této kapitoly bych ráda doplnila o statistické údaje zpracované Ministerstvem práce a sociálních věcí, kde se uvádí:

V roce 2009 a to k 31.12.2009 Ministerstvo práce a sociálních věcí v České republice evidovalo celkem 2504 nevyřízených žadatelů o osvojení a 656 nevyřízených žadatelů o pěstounskou péči (www.mpsv.cz/files/clanky/11544/rocenka_2010.pdf).

Za rok 2010 eviduje MPSV a to k 31.12.2010 v České republice celkem 722 nevyřízených žádostí o pěstounskou péči a 2450 nevyřízených žádostí o osvojení.

Za rok 2011 eviduje MPSV k 31.12.2011 v České republice 831 nevyřízených žádostí o pěstounskou péči. (Ministerstvo práce a sociálních věcí., 2011, s.93)

Co se týče počtu dětí, které byly umístěny do náhradní rodinné péče, evidovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí v České republice za rok 2009 celkem 13413 dětí žijící v náhradní rodinné péči, z toho je 528 dětí zdravotně postižených. V roce 2010 eviduje MPSV v celé České republice celkem 14618 dětí, které vyrůstají v náhradní rodinné péči, z toho je 524 dětí zdravotně postižených.

(www.mpsv.cz/files/clanky/11544/rocenka_2010.pdf)

V roce 2011 eviduje Ministerstvo práce a sociálních věcí celkem 14976 dětí žijících v náhradní rodinné péči. (Ministerstvo práce a sociálních věcí., 2011, s. 93)

V České republice stále žije k 31.12.2011 celkem 7340 dětí s nařízenou ústavní výchovou. (Ministerstvo práce a sociálních věcí., 2011, s. 104)

2 INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA A JEJÍ DRUHY V ČR

Jak jsem již uvedla, v České republice žije v současné době přes 7000 dětí v ústavním zařízení. V této kapitole se proto budu věnovat systému ústavní péče v České republice velice podrobně. Na začátku této kapitoly objasním pojem instituce a stručně nastíním i historický vývoj ústavní péče. Dále se budu zabývat náležitostmi přijetí dětí do ústavní výchovy a popíši jednotlivé druhy ústavní výchovy v České republice. Protože ústavní výchova prochází v současné době transformací, budu se tímto tématem také zabývat.

„Slovo instituce pochází z latinského instituere (zařizovat, zřizovat). Označuje se jím udržovaný zákon, zvyklost, praxe a také organizace. Organizací je podle sociologů například církev, školství, právo, ekonomický systém a také rodina. V tomto významu se termín používá v některých evropských jazycích již od 16. století. Teprve o 200 let později dostává význam „zařízení pro veřejné, výchovné, církevní a jiné účely“, které se současně spojuje s budovou, v níž toto zařízení sídlí“. (Matoušek, O., 1999, s. 17)

Synonymem ke slovu instituce se dá použít slovo ústav. Matoušek chápe pojem ústav jako místo, kde se pečuje o nějakým způsobem postižené jedince. Těm ústav na dobu přechodnou nebo trvalou nahrazuje jejich domov. Ústav však vždy pouze nahrazuje domov, je jakýmsi umělým pokusem o něj. Tato zařízení jsou typická vnitřním řádem, hierarchií pozic, specifickými sankcemi. Určitým způsobem jsou před okolním světem uzavřeny a omezují klientovo soukromí. V ústavech se setkáváme s klienty, kteří jsou zde dobrovolně, ale také s těmi, jejichž rozhodnutí bylo nedobrovolné. (Matoušek, O., 1999).

Mühlpachr ve své knize uvádí, že téměř každý z nás se s ústavní péčí během svého života setkal nebo setká, a to při narození v porodnici. Pro některé děti je to pouhý počátek jejich cesty ústavní péčí. (Mühlpachr, P., 2001)

Matoušek se ve své knize věnuje funkcím ústavní výchovy, které rozdělil do tří kategorií:

- **Podpora a péče** je nabízena především v těch zařízeních, které se snaží nahradit dítěti chybějící či nefunkční rodinu. Dále sem spadají i zařízení pro lidi bez domova, mentálně či tělesně postižené, domovy důchodců, atd,.

V případě, že by tento druh zařízení neexistoval, nemuseli by někteří lidé přežít.

- **Léčba, výchova a resocializace**, která se promítá do zařízení, jako jsou nemocnice, rehabilitační ústavy, zařízení pro propuštěné vězně či rizikovou mládež. Snahou těchto zařízení je změnit dosavadní stav jedince směrem k lepšímu.
- **Vyloučení, omezení, represe** je poslední funkcí ústavní výchovy. Tato funkce se uplatňuje především u jedinců, kteří by za běžných okolností mohli ohrozit společnost. Jedná se především o věznice či psychiatrické léčebny. (Matoušek, O., 1999)

Dá se tedy říci, že dětský domov musí o své klienty pečovat, podporovat je, vychovávat, v mnoha případech léčit a to tak, aby dopady jejich omezení a vyloučení z rodiny byly pro jejich další vývoj co nejmenší a mohly se tak bezproblémově začlenit do společnosti po propuštění z ústavního zařízení.

Historie ústavní výchovy sahá až do období starověkého Egypta, kde vznikaly chrámy, které měly funkci léčebnou i trestní. V období starověkého Řecka vnikala tzv. „asklépia“. Tato zařízení sloužila pro střední vrstvy, pro bohaté vznikaly soukromé kliniky. Doba starověku je výrazně ovlivněna křesťanstvím a začaly vznikat první útulky pro nemocné, pocestné, sirotčince. Při kláštorech začaly vznikat první nemocnice. N přelomu 17.-18. století dochází ke vzniku velkých ústavů, nejdříve zřizovaným církví, později státem samotným. Dochází také ke specializaci ústavů a začátkem 20. století se ústavy začínají orientovat na potřeby svých klientů a na jejich rodiny. Do dnešní doby je patrná snaha měnit prostředí ústavů, jejich velikost, otevření se společnosti, atmosféru i vztahy v nich. (Matoušek, 1999)

2.1 Proces přijetí a obecné náležitosti ústavní výchovy

Ústavní výchova v České republice může být nařízena pouze na základě rozhodnutí soudu.

Při nařízení ústavní výchovy vychází soud především ze Zákona č. 94/1963 Sb. O rodině, kde se v § 46 uvádí: „*Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemožnou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařít ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařít ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v*

případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší“.
(Zákon č. 94/1963 Sb. O rodině)

Ústavní výchova v České republice trvá do dovršení zletilosti dítěte, tedy do dovršení jeho 18. narozenin. Ústavní výchovu je možné však prodloužit o jeden rok a to zejména z důvodu, pokud se dítě ještě soustavně připravuje na budoucí povolání.

Proces soudního jednání o nařízení ústavní výchovy bývá různě dlouhý. Ve své praxi jsem se setkala s případem, kdy i po pěti letech nebyl soud schopen ústavní výchovu nařídít a dítě žilo „provizorně“ u svých prarodičů, kteří o dítě dlouhodobě pečovat nechtěli, ale nařídít předběžné opatření soud nemohl z důvodu, že dítěti nehrozilo ohrožení ani na životě ani na zdraví.

Návrh k soudu na nařízení ústavní výchovy podává zpravidla Orgán sociálně právní ochrany dětí a to dle zákona 359/1999 Sb. O sociálně právně ochraně dětí. K návrhu musí OSPOD předložit veškeré důkazy k tomu, že nebylo možné zajistit výchovu dítěte jiným způsobem a že ústavní výchova je oprávněná a jedině možná. Ke svému návrhu tak OSPOD připojuje zprávy od dětského lékaře dítěte, zprávy ze školského zařízení, které dítě navštěvuje, zprávy o pověsti rodiny v obci.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí hovoří v § 16 zákona 359/1999 Sb. o tom: „*Ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření podle zvláštního právního předpisu“.*

Pokud soud ústavní výchovu nařídí a rozsudek nabude právní moci, OSPOD sjedná dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy a pravidelně sleduje dodržování práv dítěte v ústavním zařízení, sleduje rozvoj duševních a tělesných schopností dětí a zejména zjišťuje, zda stále trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy a jak se vyvíjí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči a sourozenci. (Zákon 359/1999 Sb.)

2.2 Druhy ústavní výchovy

Jak jsem již uvedla ve své diplomové práci, žije v naší zemi dle statistik ministerstva práce a sociálních věcí přes 7000 dětí v ústavním zařízení, a to nejčastěji v dětském domově. Nezanedbatelnou část však tvoří i děti žijící ve výchovném ústavu.

Péče o děti, které žijí mimo vlastní rodinu je řízena resorty zdravotnickým, školským a sociálním. (Koluchová, J., 1992)

V této kapitole se budu těmto druhům ústavního zařízení věnovat podrobněji.

V resortu Ministerstva zdravotnictví České republiky se nacházejí tzv. zvláštní dětská zařízení. Mezi ně lze dětské domovy pro děti do tří let věku. Ze své zkušenosti mohu uvést, že dětské domovy pro děti do tří let věku jsou v dnešní době zastoupeny téměř v každém kraji. Zákon č. 48/1997 Sb. O veřejném zdravotním pojištění stanovuje, že provoz dětských domovů a jeslí zajišťuje zřizovatel. V roce 2012 došlo ke zrušení kojeneckých ústavů, které byly zřízeny pro děti do jednoho roku věku. V těchto ústavech byla poskytována i péče matkám s dětmi, které se nacházely v obtížné životní situaci.

Zařízení v resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky se řídí zejména zákonem č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Z tohoto zákona vyplývá, že zařízení poskytují svou péči dětem od 3 do 18, popřípadě 19 let věku, a to na základě rozhodnutí soudu. V případě přípravy na budoucí povolání je možno poskytnout péči až do 26 let. Dítě zde má právo na výchovu a vzdělávání, musí být zabezpečen jeho rozvoj a vývoj, dále je třeba rozvíjet jeho sebedůvěru, citovou stránku a přistupovat k němu s ohledem na jeho věk a potřeby. Tato zařízení zabezpečují péči dětem s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, s předběžným opatřením a také některým dětem, kterým by jinak měla být péče poskytována rodiči nebo osobami k tomu soudem pověřenými. Zařízení dětem poskytuje tzv. plné přímé zaopatření, což je jakési finanční postarání se o dítě. Do těchto zařízení lze zařadit i děti se zdravotním postižením, u nichž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova, pokud není třeba je v návaznosti na jejich postižení umístit do ústavu sociální péče. Mezi tyto druhy zařízení patří diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. (Zákon č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních)

Zařízení v resortu Ministerstva práce a sociální věci České republiky se nazývají Ústavy sociální péče. Matějček a kol. hovoří: „*Ústavy sociální péče přijímají děti s vážným stupněm mentální retardace nebo s kombinacemi postižení smyslového, tělesného a mentálního, které z různých důvodů nemohou vyrůstat v rodinném prostředí*“. (Matějček, Z. a kol., 1999, s. 41)

2.3 Transformace systému péče o ohrožené děti

Současná podoba systému péče o ohrožené děti v České republice je předmětem mnoha diskuzí na odborné, veřejné i politické úrovni. V rámci transformace systému péče o ohrožené děti se mezi odborníky i veřejností hojně diskutovalo o masivním rušení dětských a kojeneckých ústavů, o rušení zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a o změnách kompetencí pracovníků sociálně právní ochrany dětí.

Cílem transformace bylo posílit působení na rizikové a problémové rodiny a tím snížit počet odebíraných dětí do ústavní výchovy. Dále zvýšit počet dětí umístěvaných do náhradní rodinné péče a tím snížit počet dětí vyrůstajících v kojeneckých a dětských domovech.

Výsledkem tohoto snažení je novela zákona o sociálně právní ochraně dětí ze dne

7. listopadu 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Tato novela prošla dvakrát mezirezortním připomínkovým řízením a její definitivní schválení Poslaneckou sněmovnou trvalo téměř rok. Ve sbírce zákonů vyšla pod číslem 401/2012 a její účinnost je od 1.1.2013.

Tato novela obsahuje 4 dílčí změny:

- Nastavuje podmínky pro vytvoření silné sítě služeb pro práci v rodinách
- Stanovuje závazné postupy pro činnost orgánů sociálně právní ochrany dětí a dalších účastníků systému
- Rozvíjí náhradní rodinnou péči, zvyšuje podporu pěstounské péče, zvyšuje hmotné zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu, mění způsob přípravy pěstounů, vytváří podmínky pro zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny

- Zavádí standardy kvality práce a nastavuje minimální rámce činností pro všechny subjekty v systému

2.3.1 Změny v činnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí

Orgány sociálně právní ochrany dětí, dále jen OSPOD jsou povinny vyhodnocovat situaci dítěte a rodiny a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě ohrožené. Hodnocení dítěte, rodiny a prostředí, ve kterém dítě žije, obsahuje zejména údaje o zdravotním stavu dítěte, jeho emočním a citovém vývoji a chování, rodinné a sociální vztahy, včetně rodinné historie, vzdělávání, samostatnost a sebeobsluha, údaje o bydlení, finanční situaci a údaje o sociálním začlenění rodiny. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

OSPOD dále provádí hodnocení rodičovských kompetencí a kapacity a to zejména v oblastech základní péče o dítě, zajištění bezpečí a ochrany, citové vřelosti, vedení, stability, stimulace a kvality podnětů. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

Na základě zpracování vyhodnocené situace dítěte a jeho rodiny je OSPOD povinen vypracovat individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte a stanovuje opatření k zajištění ochrany dítěte a k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkce rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření a to *ve spolupráci s rodinou*. Tento individuální plán je závazný pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a pro školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a preventivně výchovnou péči. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

V novele zákona o sociálně právní ochraně dětí je dochází nově také k zakotvení institutu **případové konference** jako jedné z metod práce OSPOD. Případová konference spočívá v zapojení rodičů či jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte či osob blízkých na ochranu dítěte a řešení jeho situace. Při odebrání dětí z rodiny je případová konference nutná. Nově také zákon umožňuje OSPOD, aby uložil rodičům povinnost využít **odbornou poradenskou pomoc** k překonání problémů rodiny a odvrácení umístění dítěte do ústavní či náhradní péče. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

Nově také novela uvádí, že za vážné ohrožení nebo vážné narušení výchovy dítěte se nepovažují nedostatečné bytové poměry či majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak tyto osoby nebo rodiče způsobilí zabez-

pečít řádnou výchovu dítěte a plnit povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

Nově lze nařídit ústavní výchovu nejdéle **na dobu 3 let**, přičemž ji lze opakovaně prodlužovat na základě rozhodnutí soudu, pokud důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají, vždy však nejdéle na dobu 3 let. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

2.3.2 Osoby pověřené k výkonu sociálně právní ochrany dětí

Pověřené osoby v sociálně právní ochraně dětí mohou uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče, převzít zajišťování přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny a poskytovat odbornou poradenskou pomoc těmto žadatelům a dále sledovat výkon pěstounské péče a poskytovat výchovnou a poradenskou činnost při výkonu pěstounské péče. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

Pro nadbytečnost se ruší zařízení pro výkon pěstounské péče.

Důležité změny nastaly pro zařízení vyžadující okamžitou pomoc, tzv. Klokánky. Došlo zejména k omezení počtu dětí a to na max. 28 dětí v jednom zařízení a došlo k omezení doby pobytu dětí v tomto zařízení, kdy délka pobytu dítěte v tomto zařízení může trvat max. 3 měsíce, na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, max. 6 měsíců na základě žádosti OSPOD nebo žádosti dítěte. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

Dále novela ukládá těmto zařízením spolupracovat s rodiči dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských dovedností, pokud je rodiče potřebují pro péči a výchovu dítěte.

Zároveň došlo ke snížení státního příspěvku pro tato zařízení.

(http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

2.3.3 Změny v náhradní rodinné péči

Změny v náhradní rodinné péči, které upravuje novela zákona o OSPOD se týkají podstatných záležitostí jak pro děti, tak i pěstouny.

Došlo ke sjednocení doby pro osvojení dítěte bez souhlasu rodičů na 3 měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu. Do předadopční a předpěstounské péče lze nově umístit i dítě z pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pro pěstouny dochází ke zvýšení dávek pěstounské péče a zavedení nové dávky *příspěvek při ukončení pěstounské péče* ve výši 25000 Kč.

Nově jsou také definovány povinnosti osob pečujících a osob v evidenci. Tyto povinnosti zahrnují **Vzdělávání** minimálně 24 hodin ročně v oboru péče o dítě návštěvou akreditovaných kurzů, dále udržování, rozvíjení a prohlubování sounáležitosti dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči či prarodiči. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf)

Victoria Shmidt, výzkumná pracovnice Institutu veřejné politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně uveřejnila v odborném časopise Sociální práce expertizu Transformace ochrany dětí: překrásný nový svět. V této expertize kriticky hodnotí novelu zákona o sociálně právní ochraně dětí .

Uvádí zde, že zákon řeší **Nevčasnost zasahování do rodin**, ale již se nezabývá problémem předčasného zasahování, jehož důsledkem je porušení práva rodiny na soukromí. Včasná intervence je definována jako rozšířená prevence, která má za úkol pozastavit problémovou situaci tehdy, kdy je možné vše napravit skrze řízení místní samosprávy a za účasti pomáhajících odborníků. Což vyžaduje upřesnění procedur a kritérií zodpovědnosti služeb. Problémy také vidí v profesionalizaci pěstounské péče, kde praxe ostatních zemí ukazuje, že je nezbytně nutné, aby prostředí bylo připraveno na spolupráci s náhradními rodinami a ústavy ve prospěch integrace dětí. (Sociální práce., Sociální práce a mezigenerační solidarita., 2012)

3 PROBLEMATIKA ODCHODU Z NRP ČI ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Každý rok opustí brány ústavního zařízení několik tisíc dětí, kteří se ze dne na den ocitnou bez přístřeší, bez kamarádů a pracovníků ústavu, se kterými byli v každodenním kontaktu a často bez finančních prostředků. Děti, které vyrůstají v pěstounské rodině v ní často zůstávají i po dovršení zletilosti, jelikož se mezi dětmi a pěstouny vyvinulo veliké citové pouto, častěji však děti po ukončení pěstounské péče z rodin odcházejí vstříc svému osudu.

Každý z nás, kdo vyrůstal ve své biologické rodině, si jen stěží dokáže představit, že by ze dne na den ztratil své rodiče, jejich pomoc, podporu.

Děti, které vyrůstají v ústavním zařízení či v náhradní rodině se po jejím ukončení potýkají s celou řadou závažných problémů, které ovlivňují jejich integraci do společnosti.

Psychologický slovník definuje **Integraci osobnosti** jako: „*Jednota biogenních, psychogenních a sociogenních struktur a funkcí jako základ duševního zdraví*“. (Hartl, P., Hartlová, H., 2009, s. 232)

Právě období odchodu z ústavní péče je obdobím velkých rizik vzniku sociálně patologického chování. Protože tato problematika není dosud v České republice systémově dostatečně vyřešena budu se v této kapitole jednotlivým problémům věnovat podrobněji.

Jakákoliv příčina, kdy dítě nemůže vyrůstat ve své biologické rodině má na dítě negativní důsledky. Dítě ztratilo domov, jednoho či oba rodiče, ztratilo životní jistotu, naději, že ho někdo potřebuje. Nemá nikoho, kdo mu ukáže životní cestu a podpoří ho v těžkých chvílích. Děti trpí frustrací, se kterou se vyrovnávají po celý život. (Bakošová, Z., 2005)

Děti, které opouštějí brány ústavního zařízení či opouští své náhradní rodiny po dovršení zletilosti jsou brány jako dospělé osoby.

Úmluva o právech dítěte, která byla přijata Československou Federativní republikou dne 6.2.1991 definuje pojem dítě: „*Dítětem se rozumí lidská bytost mladší jak 18 let, pokud není plnoletost zákonem stanovená dříve*“. (Informačno-vzdelávací bulletin rezortu Kultúry. Sociálna prevencia., 2008, s.7)

Zhruba od 20- 25 až 30 let člověka je právě přechodovým obdobím mezi adolescencí a plnou dospělostí. Dospělost lze vymezit s přihlédnutím ke třem kritériím, které jsou dosažení věku, převzetí určitých vývojových úkolů a k dosažení určitého stupně osobní zralosti. (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006)

Za jedno z kritérií dospělosti bývá **dosažení osobní zralosti**. Člověk je zpravidla pokládán za zralého, pokud po dokončení dospívání přejímá plnou osobní a občanskou odpovědnost, začíná být ekonomicky nezávislý a také přispívá k rozmnožování obecných statků, rozvinul plně své zájmy, ustavil legalizovaný vztah k životnímu partnerovi, přejal očekávané výchovné úkoly vůči svým potomkům a také se přizpůsobuje svým stárnoucím rodičům. (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006)

Hlavními úkoly mladých dospělých jsou tedy především **upevnění vlastní identity, hledání zaměstnání, hledání partnera, zakládání vlastní rodiny a ekonomická nezávislost**.

Tyto úkoly jsou bezesporu velice nesnadné. Biologická rodina dává mladým lidem pocit bezpečí a vědomí, že se na své rodiče mohou obrátit, kdykoliv to budou potřebovat a bohužel lidé, které vlastní rodinu nemají mají start do dospělosti o mnoho těžší, než lidé vyrůstající ve své biologické rodině. Je tedy zřejmé, že se právě na prahu dospělosti potýkají s mnoha problémy, kterým bych se v této kapitole ráda věnovala podrobněji.

3.1 Finanční problémy

Dítě po ukončení ústavní výchovy obdrží od ústavního zařízení finanční hotovost, která byla dítěti po dobu ústavní výchovy ušetřena z výživného rodičů a ošetřovného tzv. do začátku. Mnoho ústavních zařízení v České republice preferuje spíše nakoupit dítěti potřebné věci do začátku, než finanční hotovost.

Možností dítěte po ukončení ústavního zařízení je vyhledat pomoc kurátora dospělých v místě svého trvalého pobytu. Ten dítě nasměruje a pomůže mu zorientovat se v jeho právech. Zákon č. 111/2006 Sb o pomoci v hmotné nouzi uvádí, že osoba nacházející se v hmotné nouzi je osoba, která nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojování základních životních potřeb na úrovni přijatelné pro společnost. (Zákon č. 111/2006 Sb)

Právě tento zákon umožňuje mladým lidem opouštějící ústavní výchovu výplatu mimořádné jednorázové dávky a dále možnosti výplaty opakované měsíční dávky v hmotné nouzi Příspěvků na živobytí a Doplatku na bydlení. (Zákon č. 111/2006 Sb.).

Výše dávky příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení se odvíjí od částky životního minima. V roce 2013 činí částka životního minima pro jednotlivce **3410 Kč**. (<http://www.mpsv.cz/cs/11852>)

Je tedy zřejmé, že tato částka je pro mladého člověka nedostačující a výrazně snižuje možnost najít si vlastní bydlení, zabezpečit jak sebe, tak partnera a udržet si zdravý životní styl.

Další možností je registrace na Úřadu práce a stát se uchazečem o zaměstnání.

Zákon č. 435/2004 Sb. O zaměstnanosti poskytuje všem osobám poradenské a informační služby v oblasti pracovních příležitostí a v oblasti volných pracovních míst v České republice a zemích EU, situaci na trhu práce v České republice a zemích EU, podmínkách zaměstnávání v zahraničí, možnostech dalšího vzdělávání. Dále poskytuje poradenské služby pro volbu povolání, volbu rekvalifikace a zprostředkování vhodného zaměstnání. (<http://www.portal.mpsv.cz/sz/obecne/cinnosti> up)

Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti udává: "Výše podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci se stanoví procentní sazbou z průměrného měsíčního čistého výdělku, který byl u uchazeče o zaměstnání zjištěn a naposledy používán pro pracovní právní účely v jeho posledním ukončeném zaměstnání v rozhodném období podle pracovní právních předpisů."

Bohužel jen velice malé procento mladých lidí má možnost v ústavní výchově přivýdělků pomocí brigád, či částečných pracovních úvazků a proto na dávku podpory v nezaměstnanosti nedosáhnou.

Jak jsem již uvedla ve své diplomové práci, nedostačující finanční zabezpečení proto často vede mladé dospělé k trestné činnosti a ke zhoršené kvalitě života.

Nezaměstnanost může být výrazným kriminogenním faktorem a to nedostatkem finančních prostředků, nudou a nadměrou volného času. Lze tedy hovořit o sociální příčině zločinnosti. Právě tou se zabývá **sociální prevence kriminality**. Zahrnuje aktivity ovlivňující proces

socializace a sociální integrace jedince a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové při páchání trestné činnosti. (Zapletal, J., 2005)

Sociální prevence kriminality je zaměřena na osoby, které jsou dostatečně motivované nějakou potřebou, ale neumí regulovat své chování tak, aby zabránily uspokojit svou potřebu nelegálně. Kriminologické výzkumy ukazují souvislosti mezi sociální situací člověka a jeho kriminálním chováním. Do sociální situace lze zahrnout výchovné působení rodiny, právě chybějící pozitivní vzorce chování v rodině, dále neúspěchy ve škole a v profesní dráze. **Právě kriminologické výzkumy ukazují, že je-li sociální prostředí optimální, člověk se s vysokou pravděpodobností trestného činu nedopustí.** (Zapletal, J., 2005)

Masarykova Univerzita vypracovala v roce 2009 výzkum (MUNI/A/1042/2009) z oblasti kriminologie ohledně věkové hranice trestní odpovědnosti a kriminality mládeže. K účasti na výzkumu byli přizváni všichni předsedové okresních soudů a vedoucí státní zástupci okresních státních zastupitelství České republiky. Z tohoto výzkumu vyplývá, že rodina je respondenty označena jako za faktor, který nejvíce ovlivňuje kriminalitu mládeže, zatímco televize, počítačové hry a internet je podle jejich názoru ovlivňují nejméně. (Státní zastupitelství. Odborný právní časopis., 2011, s.4)

Opatření sociální prevence tak z větší části spadají do sféry sociální politiky např. politika rodinná, politika zaměřená na výchovu a vzdělání politika zaměstnanosti, politika zdravotní. (Zapletal, J., 2005)

Jak jsem již uvedla, právě špatná finanční situace dětí po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče vede ke zhoršení kvality života. Kvalita života lze vymezit ze dvou hledisek.

Objektivní kvalita života sleduje především materiální zabezpečení, dále sociální podmínky života, sociální status a fyzické zdraví. Právě tyto faktory výrazně ovlivňují život člověka.

Subjektivní kvalita života se týká jedincova vnímání svého postavení ve společnosti a jeho spokojenosti. (Vaňurová, H., Mühlpachr, P., 2005)

Z pohledu sociologie lze kvalitu života vymezit vůči životní úrovni, způsobu života a životnímu stylu. Životní styl lze charakterizovat jako: „*Specifický druh chování jednotlivce, resp. sociální skupiny se specifickými způsoby chování, zvyky a sklony. Na životní styl jedince má vliv materiálně-technická úroveň společnosti*“ (Vaňurová, H., Mühlpachr, P., 2005, s. 31)

Základním zdrojem lidského chování je bezesporu uspokojování potřeb. A.W.Maslow vytvořil sedmistupňové rozlišení potřeb mezi dvěma extrémy a to existenčním zajištěním a mírou kvality života. Dospěl k závěru, že lidé v ohrožení upřednostňují potřeby dosažitelné penězi a naopak lidé dostatečně materiálně zabezpečeni uspokojují potřeby související s kvalitou života. (Vaňurová, H., Mühlpachr, P., 2005)

Je tedy zřejmé, že finanční zajištění výrazně ovlivňuje míru materiálního zabezpečení, úroveň bydlení, zdravotní péče, možnosti trávení volného času a především subjektivní vnímání svého postavení ve společnosti a spokojenosti života v ní.

V dnešní společnosti mají mladí lidé daleko větší možnosti, než měli naši rodiče či prarodiče v dobách minulých. Mladí lidé mohou cestovat, vzdělávat se, na trhu je nepřehledné množství technických vymožeností, bohužel vše se dnes orientuje na peníze. Člověk si může dopřát vše, pokud má dostatek finančních prostředků a to mladí lidé opouštějící brány ústavního zařízení rozhodně nemají.

3.2 Bytové problémy

Mnoho mladých, které opouštějí ústavní zařízení či své náhradní rodiny řeší problém s bydlením. Protože mají často omezené finanční možnosti a tak ztíženou cestu opatřit si vlastní bydlení, mnoho z nich využívá možnost bydlení v zařízeních státních i nestátních organizací. V rámci Jihomoravského kraje existují dvě zařízení:

Dům na půli cesty, který je zřízen nestátní neziskovou organizací Sdružení pěstounských rodin. Toto zařízení je určeno mladým lidem, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, kterou nejsou schopni řešit vlastními silami, podporu na jejich cestě k samostatnému životu a jejich aktivnímu začlenění do běžného života společnosti. Cílem je podpora a pomoc mladým dospělým prostřednictvím možnosti časově omezeného ubytování (zpravidla nepřevyšující jeden rok), nabídka odborné pomoci a poradenství (sociálně právní a pracovně práv-

ní) přispívající k řešení jejich sociální situace a aktivační programy zaměřené na budování a rozvoj pracovních návyků a dovedností realizované především v areálu Domu na půli cesty. **Cílová skupina:**

- Zpravidla osoby v obtížné životní situaci ve věku 18 - 26 let
- Zletilé osoby opouštějící:
  - dětské domovy
  - dětské domovy se školou
  - výchovné ústavy
  - diagnostické ústavy
  - jiná zařízení pro péči o děti a mládež
- Zletilé osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby
- Další zletilé osoby, např. z pěstounských rodin.

(<http://www.dumnapulicesty.cz/?page=prijeti>)

Další organizací, která svoji činnost zaměřuje na pomoc dětem po ústavní výchově je CESOP.

Centrum sociální prevence pro mládež v Brně, zahájilo svou činnost v lednu 1994 jako jediné zařízení tohoto druhu v ČR. Jde o otevřené internátní zařízení pro mládež od 15 do 25 let s výchovnými nebo sociálními problémy. Zřizovatelem a provozovatelem je odbor sociální péče Magistrátu města Brna. Preventivní pobyt v tomto zařízení je zásadně dobrovolný. Před nástupem k pobytu se uzavírá smlouva s klientem, nebo zákonným zástupcem zpravidla na dobu 6 měsíců. Tuto dobu je možné opakovaně prodlužovat se souhlasem klienta až do splnění stanovených cílů preventivního pobytu. Posláním je předcházet páčání trestné činnosti mládeže případně zabránit jejímu dalšímu pokračování, rozvíjet pozitivní schopnosti, vlastnosti a návyky pro úspěšné začlenění do společnosti. Cílovou skupinou jsou mládež s výchovnými či výukovými problémy od 15-18 let, dále mládež do 25 let poskočení ústavní výchovy či VTOS. Tato organizace nabízí jak možnost ubytování, tak pomoc při zprostředkování zaměstnání dle jejich kvalifikace, či možností zprostředkovat náhradní kvalifikační či rekvalifikační kurzy.

(<http://www.cesop.xf.cz/final/index1.php>)

Pokud není možné využít těchto zařízení, je možné ještě dítěti nabídnout možnost ubytování v azylovém domě, Armádě spásy či ubytovny. Úhradu za pobyt v těchto všech zařízeních je prováděn formou dávek ze systému hmotné nouze a to doplatku na bydlení.

V ústavní výchově žijí také děti, které mají své biologické rodiny, ale ze závažných důvodů v ní vyrůstát nemohou. Často se proto stává, že po několika letech v ústavním zařízení se mladí lidé vracejí zpět ke své rodině a domů. Tento „šťastný“ návrat domů po několika letech však často způsobí to, že musí děti znovu navštívit odbornou pomoc. Často děti nevědí nic o změnách, které je doma čekají, jiné nejsou seznámeny ani s tím, co to domov skutečně je a mnohé nevědí ani to, že „doma“ je úplně jiné, než si v ústavní výchově představovaly a vysnily. Proto v současné době probíhá snaha vzniku speciálního programu přípravy lidí, umístěných do institucionální péče, na návrat z odloučení domů k rodině. (Rieger, Z., 2009)

Programy na návrat z odloučení se člení do dvou základních typů:

1. Programy určené klientům vracející se z instituce domů k rodině
2. Programy určené klientům, kteří nemají rodinu a vracejí se buď do svého bydliště, nebo jsou v rámci programu připravováni na odchod do nového prostředí jako je např. Dům na půli cesty či CESOP, nebo si budou hledat vlastní byt.

Tyto programy probíhají ve třech fázích:

Výběr programu přípravy na návrat z odloučení na základě toho, zda se bude dítě po odloučení vracet domů či do jiného prostředí

Realizace přípravy na návrat domů či do nového prostředí Pokud se dítě bude vracet domů, účastní se tohoto programu všichni členové rodiny. Pokud bude dítě po ukončení ústavní výchovy zařazeno do jiného programu, naváže instituce spolupráci s příslušnými středisky v místě pobytu odloučeného

Navazující preventivně-terapeutické služby po ukončení ústavní výchovy, která jsou vybrána podle příčiny odloučení. Například Středisko výchovné péče, středisko probační a mediační služby, poradny pro rodinu,...(Rieger, Z., 2009)

Cílem přípravy na návrat domů je zahrnout do procesu terapie odloučeného téma partnerství, rodiny a téma návratu k rodině a domů a do tohoto procesu zapojit všechny členy rodiny. Dalším cílem je připravit odloučeného a členy rodiny na přiměřený návrat a podrobně zmapovat prostor návratu odloučeného domů a přispět k tomu, aby členové rodiny porozuměli situaci odloučeného a došlo tak k přiměřenému přijetí odloučeného po jeho návratu k rodině. (Rieger, Z., 2009)

3.3 Sociální problémy

Děti, které žijí dlouhodobě v ústavním zařízení, si vytvořily vztah jak k ostatním dětem, tak i k personálu a po ukončení ústavní výchovy se často cítí opuštěné, ztracené, bezmocné a hlavně nemotivované ke smysluplnému prožití života. Často se tak dostávají do krize a navazují patologické vztahy, jen aby nebyly samy.

Müller ve své knize hovoří o tom, jak je nutné nalézt sebe samého. Hovoří o tom, že jen pokud člověk ví, co se v něm odehrává a zná sám sebe se může rozhodnout, do jaké míry naváže spojení s ostatními lidmi. Pokud člověk nedokáže najít vlastní identitu, bude hledat jiné lidi, aby mu jeho touhy a přání naplnili. (Müller, W., 2011)

Pro vytváření svého vlastního já a zároveň pro uvědomění si kdo jsme a co chceme, hraje z hlediska vývojové psychologie velikou roli doba hledání vlastní identity. Je to období střetávání se s vlastním životním snem, se sebeurčením a vlastním posláním, tedy nalézáním toho kdo jsme a čeho chceme ve svém životě dosáhnout. Toto období se však pojí s krizí. Člověk se musí rozloučit s tím, co mu dávalo oporu a co ho utvářelo. (Müller, W., 2011)

Právě změna životních podmínek a zvyklostí je považována za jednu z mnoha příčin krize člověka a řadí se do krize z očekávaných životních změn. (Vodáčková, D. a kol., 2002)

Děti, které vyrůstají v ústavní výchově nebo v náhradní rodinné péči jsou připravovány na to, že z ní po jejím ukončení budou muset odejít, že zde nezůstanou po celý život, ale jen málokteré dítě si dokáže představit, co ho čeká. Jako pracovnice OSPOD jsem často jezdila do dětských domovů a většina dětí se na odchod z ústavu těšila. Mluvili jen o tom, jak se těší, že si budou „moci dělat co chtějí“ nikdo je nebude kontrolovat a limitovat. Ale téměř všechny se děti se pak po opuštění ústavu často vracejí. Chodí se radit při výběru partnera,

chodí ukazovat své děti, jen málokdo při odchodu „zavře dveře“ a už se do něj nikdy nevrátí.

Vodáčková uvádí: „*Krizi můžeme chápat jako subjektivně ohrožující situaci s velkým dynamickým nábojem, potenciálem změny. Bez ní by nebylo možné dosáhnout životního posunu zrání*“. (Vodáčková, D. a kol., 2002, s. 28)

Pro děti, které po opuštění ústavního zařízení či náhradní rodiny prožívají krizi je zde systém psychosociální sítě. Jde o systém propojení nejrůznějších subjektů a institucí, které pomáhají řešit občanům obtížnou psychosociální situaci tím, že jsou k dispozici v dostatečné hustotě a variabilitě. Mezi tyto instituce patří Krizová centra a linky důvěry, dále krizová pracoviště a nestátní neziskové organizace. (Vodáčková, D. a kol., 2002)

Strukturu psychosociální sítě lze rozdělit do tří sektorů:

1. **veřejný, státní** sektor zahrnuje veškeré úřady státní správy a samosprávy a jimi zřizované subjekty poskytující státem zaručené sociální služby.
2. **soukromý** sektor poskytuje služby, které byly státní doménou a to na komerční bázi.
3. **nestátní neziskové organizace** jsou právně nezávislé na státě a veškerý zisk vracejí zpět k dosažení svých cílů jako jsou nadace, občanská sdružení,.. (Vodáčková, D. a kol., 2002)

V rámci Jihomoravského kraje funguje občanské sdružení Ratolest. **RATOLEST BRNO, občanské sdružení**, je nestátní nezisková organizace založená v roce 1995. Jeho posláním je pomáhat sociálně znevýhodněným dětem a mladým lidem řešit jejich nepříznivou životní situaci anebo jí předcházet tak, aby měli rovné šance žít kvalitní život a začlenit se do společnosti. V rámci činnosti také podporují a rozvíjí dobrovolnictví. (<http://www.ratolest.cz/co-delame>)

Programy sdružení jsou určeny dětem a mladým lidem ve věku 6 až 24 let, kteří nejčastěji pocházejí z nepodnětného rodinného prostředí či prostředí ústavní výchovy. Klienti mívají obvykle problémy se vztahy v rodině, vrstevníky, ve škole i širší společnosti, jsou ohroženi ve svém vývoji a sociálním fungování, hrozí jim sociální vyloučení a selhání. Ratolest nabízí celkem 4 programy, kterými dle jejich informací projde ročně kolem 600 dětí a mladých lidí. (<http://www.ratolest.cz/nase-prace>)

Sdružení pěstounských rodin za podpory městské části Brno-střed provozuje **Dům jistoty**. Dům jistoty provozuje Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Pestrou klubovnu. Pestrá klubovna je určena dětem a mladým lidem pocházející ze sociálně znevýhodněného prostředí. Provoz klubovny umožňuje těmto dětem a mladým lidem trávit volný čas smysluplně a v bezpečném prostředí a poskytuje jim potřebnou pomoc a podporu při řešení každodenních problémů, se kterými se potýkají. (<http://www.pestouni.cz/dum/aktuality/cz/>)

V této kapitole jsem se podrobněji věnovala možným problémům, které mladé lidi po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče potkávají a které ovlivňují jejich následnou integraci do společnosti.

Je zřejmé, že jejich start do dalšího samostatného života je výrazně těžší, než mají mladí lidé vyrůstající ve své biologické rodině. Je tedy dobré, že v naší zemi existuje síť služeb, které pomáhají mladým lidem se vstupem do samostatného života a tím jim integraci do společnosti ulehčit.

4 KOMPETENCE A MOŽNOSTI KURÁTORA DOSPĚLÝCH V PROCESU INTEGRACE OSOB DO SPOLEČNOSTI

Profese sociálního pedagoga se řadí mezi tzv. pomáhající profese. Pomáhající profese představují široký soubor různých profesí, které se vyznačují bezprostřední odbornou prací s lidmi, která je založena na interpersonálním vztahu, jehož důležitou funkcí je pomoc jednotlivci či skupině při řešení různých problémových situací. (Hroncová, J., Walancik, M. a kol., 2009)

Kurátor dospělých příslušného sociálního odboru obce s rozšířenou působností bývá často první osobou, kterou dítě po ukončení ústavní péče či náhradní rodinné péče navštíví. Před nástupem na rodičovskou dovolenou jsem pracovala jako pracovník sociálně právní ochrany dětí a i jako kurátor dospělých, a proto jsem vedla v evidenci jak děti v ústavní výchově, tak i po ní.

V této kapitole se budu věnovat možnostem kurátora dospělých v procesu integrace malých lidí po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče.

Sociální kurátoři pro dospělé jsou pracovníci sociálních referátů obecních úřadů s rozšířenou působností. Tito pracovníci poskytují sociální pomoc dospělým občanům společensky nepřizpůsobeným, zejména:

- osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody
- občanům, proti nimž je vedeno trestní řízení, nebo jim byl výkon trestu odložen, a kteří tuto pomoc potřebují k překonání nepříznivých sociálních dopadů
- občanům závislým na alkoholu nebo jiných látek, kteří sociální pomoc potřebují v řešení sociální situace
- občanům propuštěným ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti. (Zapletal, J., 2005)

Zapletal uvádí, že: „*Těžiště práce sociálního kurátora spočívá v první řadě v sociálně výchovné práci s klientem, v poskytování sociálně terapeutické a poradenské služby. Cílem je integrovat klienta do užšího i širšího sociálního prostředí, to znamená osvojení si akceptovatelného životního stylu*“ . (Zapletal, J., 2005, s. 102)

Práce kurátora dospělých náleží do kontinuální sociální péče. **Kontinuální sociální péče** zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení, ve výkonu trestu. Týká se i péče o osoby po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče. Cílem kontinuální sociální péče je navázání socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byla upevněna či vytvořena pozitivní sociální vazba k okolí a aby nedocházelo k jeho sociální izolaci. Do této oblasti především patří práce s rodinou klienta, omezování vlivu sociálně patologických skupin na klienta a pomoc klientovi při zabezpečování kontaktu s institucemi při poskytování zdravotní péče, materiálního zajištění či při vyřizování úředních záležitostí. (Zapletal, J., 2005)

Právě kontinuální sociální práce se orientuje především na poskytování takové pomoci či péče, která činí klienta schopným řešit svoji sociální situaci, schopným být odpovědnějším a převzít na sebe rozhodnutí volby životní cesty. Dále tato péče zmírňuje a zamezuje vzniku sociální izolovanosti a poskytuje klientovi úsilí integrovat se do společnosti, tedy najít si své místo ve společnosti (Zapletal, J., 2005).

Mezi organizace poskytující kontinuální sociální péči patří:

1. **Organizace poskytující materiální pomoc** tedy šatstvo, jídlo,...jako je ADRA, Český červený kříž, Česká katolická charita, SOS Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické
2. **Organizace poskytující poradenskou pomoc** v situaci nouze či krize jako je Podané ruce, Domov matky Terezy, Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi,...
3. **Organizace poskytující sociální péči** tedy ubytování, osobní hygienu, zdravotní péči, stravování jako jsou Azylové domy a Armáda Spásy. (Zapletal, J., 2005)

Kurátor pro dospělé je osoba, která se ve své profesi setkává s celou řadou klientů, z nichž každý klient je jedinečný. Jeho životní příběh je originální a vyžaduje pochopení a maximální porozumění klientovi. Proto se ve své práci opírá o metodu **Případové práce s klientem**.

Případová práce je metoda sociální práce, která se zaměřuje na případ, na jedince a v sociální práci je velice často uplatňovaná. Tento přístup je velice náročný z hlediska profesionální vybavenosti sociálního pracovníka a jeho osobnostních dispozic. Základem pří-

padové práce je pochopení jedince, ale také porozumění rodině, komunitě, společnosti a kultuře, v které se člověk nachází a také znalosti všech sociálně-zdravotnických služeb, které nabízejí možnosti zbavit se nedůstojných či zhoršených životních podmínek. (Matoušek, O. a kol., 2003)

Pracovník, který využívá tento přístup, musí dobře znát možnosti, nabídky a poslání nej-různějších institucí poskytující sociální služby a musí ovládat i způsoby, jak s nimi komunikovat a jak na ně odkazovat klienty. Základním předpokladem případové práce je **hodnota jedince**. Proto si klient zaslouží individuální péči, úctu, důstojnost a příležitost. Na druhé straně musí sociální pracovník respektovat sebeurčení klienta, tedy to, že každý klient má právo nabízenou pomoc odmítnout a právě klient je ten, který volí mezi alternativami. V procesu případové práce může pracovník diskutovat, zvažovat možnosti a analyzovat jejich klady a zápory, ale stále musí respektovat klientova práva. (Matoušek, O. a kol., 2003)

Případová práce je proces, který zahrnuje:

1. **sociální studii** tedy etapu prozkoumávání, kdy klient předkládá problém a míru jeho motivace ke změně. Častým problémem je klientova pasivita a očekávání pomoci zvenčí. Hlavním úkolem této fáze je klienta angažovat a dosáhnout toho, aby se podílel na řešení svého problému.
2. **vyšetření** tedy etapu trvající po celou dobu případové práce. Jde o přesné vymezení problému a stanovení pracovní hypotézy, která je vodítkem pro potřebnou intervenci. Pracovní hypotézy se proměňují s měnící se životní situací klienta.
3. **intervence** neboli terapie začíná prvním kontaktem. Spočívá v rozhovorech, v uklidňování hladiny emocí a stanovením cílů intervence, které určují klient i pracovník společně. Pokud služba selže, sociální pracovník odpovídá za nalezení náhradního zdroje řešení.
4. **ukončení** je závěrečnou fází případové práce a mělo by být přesně definováno, za jakých okolností profesionální pomoc skončí. Zbytečné prodlužování terapie posiluje klientovu závislost, proto by ukončení mělo nastat, pokud si klient uvědomí pozitivní změny a pracovník vidí klientovu schopnost poradit si v různých situacích. (Matoušek, O. a kol., 2003, s.74)

Při práci s klientem je pro kurátora dospělých velice důležitá dobrá **komunikace s klientem** a navázání dobrého vztahu. Pokud klient nebude sociálnímu pracovníkovi důvěřovat, nebude terapeutický vztah fungovat.

„Sociální, neboli mezilidskou komunikací je možné definovat, jako proces odevzdávání informací od člověka k člověku, prostřednictvím kterého je možné sociální konání“. (Laca, S., Sociální pedagogika, 2011, s. 166)

Komunikace nejčastěji probíhá formou rozhovoru, tedy dorozumíváním se pomocí slov neverbálních projevů, dále sdílením pocitů, názorů, zkušeností a nadějí.

Aby sociální pracovník mohl poznat skutečné potřeby klienta, musí umět aktivně naslouchat. Aktivní naslouchání je dovednost, která zahrnuje reflektování, objasňování a zpětnou vazbu. Je tedy nutné vnímat, co klient sděluje, vyvarovat se rychlých závěrů a nevytvářet ukvapené hypotézy.

Aktivní naslouchání je charakteristické 6 pravidly:

1. soustředit se na klienta a na to, co říká
2. zaměřit se na to, co klient cítí
3. udržovat oční kontakt
4. objasňovat co už bylo řečeno
5. dosahovat lepšího porozumění
6. zrcadlit klientovi, jak jeho sdělení pochopil. (Matoušek, O. a kol., 2003, s.76)

Práce kurátora dospělých je proto dlouhodobý proces, psychicky vyčerpávající, často s nejasným výsledkem. Může se stát, že klient přes veškerou snahu sociálního pracovníka selže, avšak i jen malé procento úspěšnosti dává sociálnímu pracovníkovi smysl jeho práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 SAMOSTATNÝ ŽIVOT OSOB OPOUŠTĚJÍCÍCH NÁHRADNÍ PÉČI

V praktické části své diplomové práce se budu zabývat otázkou, jaký je následný samostatný život osob, kteří opouštějí náhradní rodinnou péči či ústavní zařízení a jak jsou na odchod a samostatný život připraveni. Současná legislativa upřednostňuje náhradní rodinnou péči před ústavní výchovou a zájem vlády České republiky je během několika let ústavní výchovu zrušit úplně a nahradit ji profesionální náhradní rodinnou péčí. Je ústavní výchova opravdu tak špatná, že nedokáže vychovat plnohodnotné členy společnosti? Mají tedy děti žijící v náhradní rodinné péči bezproblémový start do samostatného života? Na tyto otázky se pokusím ve své práci odpovědět.

Svoji praktickou část budu věnovat kasuistikám ze své praxe pracovníka sociálně právní ochrany dětí a kurátora pro dospělé.

V praktické části jsem si proto zvolila následující hypotézy:

Hypotéza č. 1: Děti žijící v ústavní výchově jsou připraveny na samostatný život stejně, jako děti žijící v náhradní rodinné péči

Hypotéza č. 2: Děti žijící v ústavní výchově mají stejné možnosti trávení volného času, jako děti v náhradních rodinách

Hypotéza č. 3: Děti z náhradních rodin se po ukončení péče potýkají s méně problémy, než děti z ústavní výchovy

Tyto hypotézy ověřím v empirické části své diplomové práce a následně je vyhodnotím.

Hypotézy jsem takto formulovala z toho důvodu, že v České republice je ústavní výchova vnímána jako špatná, jako nouzové řešení a v současné době existují snahy ústavní výchovu zrušit a nahradit ji profesionální náhradní rodinnou péčí.

5.1 Metody, cíle výzkumu a stanovení hypotéz

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila kvalitativní metodu formou kasuistik dětí, které byly umístěny v NRP či ústavní výchově a se kterými se jsem se dále setkala i na pozici

kurátora dospělých. Každou kasuistiku pak rozčlením na několik okruhů, kterými se budu podrobně zabývat a to:

- rodinnou anamnézou
- reflexe a anamnéza doby strávené v NRP či ÚV
- schopnost orientovat se v praktickém životě
- představy a cíle do budoucna
- závěrečné shrnutí

Do svých kasuistik zahrnu děti, se kterými jsem pracovala po dobu jejich pobytu v náhradní rodině či ústavní výchově a následně i pak po jejich ukončení. Tím bude možné jejich problematiku obsáhnout z dlouhodobého hlediska. Výběrovým vzorkem budou chlapci i dívky, kteří prožili více jak 4 roky buď v ústavním zařízení či náhradní rodinné péči.

5.2 Kazuistiky

V této části své diplomové práce podrobně rozpracuji kazuistiky šesti mladých lidí, se kterými jsem pracovala při jejich pobytu v náhradní rodinné péči či ústavním zařízení a se kterými jsem měla možnost pracovat i po jejich propuštění na pozici kurátora dospělých. Jedná se o dívky i chlapce ve věku od 18 do 20 let.

5.2.1 KAZUISTIKA č. 1

Jméno: Vendula

Věk: 20 let

Rodinná anamnéza:

Vendula pochází z rozvrácené rodiny, má jednoho mladšího bratra. Matka po rozvodu velice často střídá partnery, otec se znovu oženil a založil novou rodinu. Vendula byla svěřena do péče matky, otci bylo stanoveno výživné. Otec se s Vendulou stýkal minimálně, finančně ji podporoval jen do výše stanoveného výživného. Matka je dlouhodobě nezaměstnaná, závislá na sociálních dávkách s nezájmem o Vendulu i jejího bratra. Obě děti byly velice často samy, matka je nutila k páchání trestné činnosti (krádež potravin v obchodě). Matka i otec mají dosažené základní vzdělání. Matka nikdy nepracovala, vždy byla závislá na svých partnerech a sociálních dávkách, otec pracoval jako dělník.

Vendula odešla po ukončení povinné školní docházky ve svých patnácti letech z domova a živila se na statku příležitostnými brigádami jako ošetřovatelka koní a zahradnice, kde i bydlela v nedůstojných podmínkách. Proto byla na návrh OSPOD umístěna do ústavní péče a na matku bylo podáno trestní oznámení za zanedbání povinné péče. Otec odmítal Vendule jakkoliv pomoci.

Reflexe a anamnéza doby strávené v ústavním zařízení

Vendula přišla do ústavního zařízení jako mladá patnáctiletá dívka, která neměla zájem téměř o nic. Neměla vůbec žádnou představu o budoucnosti, žádné zájmy, vzdělání brala jen jako nutné zlo. Protože měla již před nástupem do ústavního zařízení přítele, toužila jen trávit volný čas s ním. Přítel byl o několik let starší, pracoval příležitostně pocházel také z rozvrácené rodiny, se svoji rodinou se téměř nestýkal. Vendulu finančně podporoval jen v základních potřebách jídla či ošacení. Vendula byla při nástupu do ústavního zařízení uzavřená, nekonfliktní, ústavní řád dodržovala, nové vztahy však navazovala velice těžko a její sebevědomí bylo velice nízké, proto se vyhýbala veškerým kolektivním aktivitám.

Během prvního roku pobytu v ústavním zařízení však pod vedením zkušeného personálu dětského domova došlo u Venduly k podstatným změnám. Vendula v sobě objevila touhu pracovat s dětmi. V areálu dětského domova je dům pro nezletilé matky s dětmi, kam Vendula často chodila a pomáhala stejně starým maminkám. Dále projevila zájem o zahradnictví a vypomáhala v areálu ústavního zařízení. Dobrovolně nastoupila na Střední odbornou školu a internát. Ústavní zařízení Vendule vyhovělo v její žádosti trávit víkendy a prázdniny u svého přítele, který si mezi tím našel stabilní práci a pronajal byt. Veronika tedy dokončila studium a vyučila se v oboru zahradnické práce.

Schopnost orientovat se v praktickém životě

Vendula byla při nástupu do ústavního zařízení pasivní a neměla žádnou představu o své budoucnosti. Jejím jediným zájmem byl její přítel, který ji vynahrazoval rodinu. Přítel zajišťoval stravu, ošacení i bydlení a Vendula byla závislá na něm. Byla také velice skromná, netoužila po změně či lepším životě a nepřemýšlela o tom, že by sama mohla svůj život změnit a něco dokázat. Svůj náhled na svět získala ve své biologické rodině, kdy matka byla také finančně i hmotně závislá na svých partnerech, které často střídala. Až v ústavním zařízení Vendula poznala své schopnosti a našla vlastní identitu, cestu, kterou

se chce v životě ubírat. Poznala lásku k dětem, poznala svůj cit pro krásu a uvědomila si, že i sama se může postarat o svoji budoucnost. Tím, že se na internátním pobytu částečně odpoutala od svého přítele, získala dovednosti praktického života. Naučila se hospodařit s penězi, získala přehled o cenách zboží, naučila se dodržovat pravidla a respektovat autoritu.

Představy a cíle do budoucna

Po ukončení ústavní výchovy jsem byla jako kurátor pro dospělé v častém kontaktu s Vendulou. Po propuštění měla vizi bydlet se svým přítelem a najít si práci. S matkou ani otcem se stýkat nechtěla, občas si zavolala s bratrem. Protože v ústavním zařízení byla umístěna jen Vendula a bratr zůstal v péči matky, často hovořila Vendula o tom, že by bratrovi ústavní péče také prospěla.

Vendule byla doporučena registrace na Úřadu práce a byla zaevidována jako žadatelka o dávky hmotné nouze. Vendula však brzy otěhotněla a porodila zdravou dceru. V současné době žije se svým přítelem a jejich synem a pobírá rodičovský příspěvek.

Závěrečné shrnutí

Vendula prožila v ústavní péči 4 roky svého života. Ve své biologické rodině zažila jen ponižování, nezájem matky, ztrátu důvěry k otci a nevyhovující bytové i sociální podmínky. Neměla vytvořené pozitivní vazby k ostatním lidem, ale ani k sobě samé. Upnula se na svého přítele, který ji nahrazoval rodinu, po které toužila. Když byla v ústavním zařízení, matka za ní ani jedenkrát nepřišla, otec jezdil minimálně. Ani Vendula jejich kontakty nevyhledávala.

Až v ústavním zařízení objevila Vendula samu sebe. Objevila své zájmy a cestu uplatnění ve svém životě. Naučila se mít ráda sama sebe a objevila své vlohy, které do té doby nepoznala.

Důležité je i to, že právě díky pobytu v ústavním zařízení Vendula vystudovala střední školu, což by v rodinném prostředí jistě neudělala.

5.2.2 Kasuistika č. 2

Jméno: Dana

Věk: 19 let

Rodinná anamnéza

Dana pochází z neúplné rodiny. Dana žila do svých 14 let se svou matkou, sestrou a nevlastním otcem. Svého biologického otce Dana nikdy neviděla, otec měl stanovené výživné, které řádně platil, ale kontakt s Danou nikdy nevyhledal. Matka Dany nikdy nepracovala, byla závislá jen příjmu svého partnera a pobírala sociální dávky. Matka byla psychiatrický pacient, léčila se ambulantně. Nevlastní otec pracoval. S mladší sestrou byla matka na rodičovské dovolené.

Dana byla do ústavního zařízení umístěna pro sexuální obtěžování ze strany nevlastního otce. Nevlastní otec byl za to nepodmíněně odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody a nevlastní sestra zůstala v péči matky. Matka kladla celou situaci Daně za vinu, vyčetla jí, že si za to může sama a že přítele sváděla a tím se od Dany distancovala.

Reflexe a anamnéza doby strávené v ústavním zařízení

Dana se po příchodu do ústavního zařízení velice dobře zadaptovala, rychle se přizpůsobila řádu zařízení a našla si zde i kamarády. Dana měla v základní škole, kterou navštěvovala v místě svého bydliště vždy velké problémy s prospěchem a záškoláctvím. Bývala pro svůj sociální původ často šikanována spolužáky. Protože matka zanedbala návštěvu pedagogicko-psychologické poradny, nemohla ani škola zohledňovat její pomalé tempo a dyslektickou poruchu. V ústavním zařízení byla Dana důkladně podrobena psychologickému vyšetření a byla jí zjištěna lehká mozková dysfunkce. Dana si v nové základní škole díky výbornému pedagogickému vedení výrazně zlepšila prospěch a výborně se začlenila do kolektivu. Dana měla vztah ke koním a psům, proto ji OSPOD ve spolupráci s ústavním zařízením za odměnu umožnil a financoval letní tábor s koňmi. Ve volném čase začala Dana navštěvovat rodinu v blízkosti ústavního zařízení, která chovala psy a Dana ji často navštěvovala a pomáhala s péčí o ně. Po ukončení základního vzdělání Dana nastoupila na Střední školu, obor Ošetřovatelství. S výběrem oboru byla Dana spokojená, ve škole se jí líbilo, prospívala. Se spolužáky konflikty neměla. S matkou udržuje Dana pouze telefonický kon-

takt, svoji sestru nevidala, ale vzpomíná na ni. Volný čas trávil Dana se svým přítelem a kamarády. Preferovala sportovní aktivity, chtěla si udělat instruktorský kurz na paintball.

Schopnost orientovat se v praktickém životě

Dana se nezajímá o povinnosti, které se týkají chodu domácnosti, aktivity jako vaření, uklízení nikdy nevyhledávala, ale díky dohledu personálu ústavu si Dana postupně tyto aktivity osvojila. Dana není vytrvalá a není schopna setrvat u zvoleného cíle. Často se pro něco nadchne, ale pokud se objeví sebemenší překážka, svou snahu vzdá. Dana nemá víru v sebe sama, nevěří si, že by mohla v životě něčeho dosáhnout sama a upíná se na druhé lidi. Dana je velice důvěřivá a zklamání od svých kamarádů nese velice těžce. Již v ústavním zařízení se Dana citově upínala na personál a toto praktikuje i po jejím ukončení. Co se týče vztahů k mužům, v tomto je velice nestálá. Díky zkušenosti z dospívání si nedokáže udržet dlouhodobý vztah, má pocit, že žena může sloužit jen jako sexuální uspokojení a ne jako rovnocenný partner. O založení vlastní rodiny nepřemýšlí.

Představy a cíle do budoucna

Dana má spoustu plánů a představ, velice často však nereálné. Dana je v současné době v evidenci Úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání, pobírá dávky hmotné nouze. Bydlí příležitostně u svých přátel, se svojí rodinou se Dana nestýká.

Dana ví, že chce žít řádný život, sice je silná kuřačka, ale tvrdým drogám a alkoholu se vyhýbá. Chce si najít práci a uplatnit své vzdělání. O založení vlastní rodiny nepřemýšlí, stálého partnera teprve hledá.

Závěrečné shrnutí

Dana prožila 14 let svého života v rodině, která ji poznamenala na celý život. Matka byla citově i ekonomicky závislá na svém partnerovi natolik, že ho nedokázala opustit ani ve chvíli, kdy vyšlo najevo, že nevlastní otec Danu sexuálně obtěžuje. Od nevlastního otce Dana získala pocit, že žena slouží muži jen jako objekt sexuálního uspokojení. V místě svého bydliště neměla žádné kamarády, ve škole byla šikanována, mezi pedagogy brána jako problémový záškolák. Po přijetí do ústavního zařízení si Dana výrazně zlepšila svůj prospěch a našla si kamarády. Začala se zajímat o sportovní aktivity a bezproblémově dokončila i střední školu. Dana má však problémy s vlastní identitou. Ví, čeho chce v životě

dosáhnout, ale není si jista sama sebou. Při stanovení cíle už předem předpokládá, že jej sama nedokáže naplnit, a proto se upíná k ostatním lidem. Je velice důvěřivá a ke vztahu k ostatním lidem až dětinská. Její současný život je závislý na jejích kamarádech.

5.2.3 Kasuistika č. 3

Jméno: Jiří

Věk: 20

Rodinná anamnéza

Jiří se narodil z mimomanželského soužití rodičů jako prvorozený syn. Matka byla dlouhodobě nezaměstnaná, poživatelka dávek životního minima. Její nejvyšší dosažené vzdělání bylo základní. Otec Jiřího byl také dlouhodobě nezaměstnaný, s nejvyšším dosaženým vzděláním vyučený zámečnick. Rodina se do evidence OSPOD dostala z důvodu alkoholismu otce a to ihned po narození Jiřího. Otec byl po požití alkoholických nápojů vždy agresivní a na OSPOD chodily časté stížnosti na rodinu. Často se řešily i nevhodné bytové podmínky, kdy rodina neplatila účty za elektřinu a dlužila za nájemné. Situace se však za pomoci OSPOD a obce dařila zvládat až do doby, kdy ve třech letech Jiřího matka zemřela. Otec se podrobil léčení v protialkoholní léčebně a ujal se výchovy syna. OSPOD však po několika měsících začal opět řešit alkohol otce, otec Jiřího často bil, nedával mu jíst, nechával ho doma samotného, když odcházel do restauračního zařízení, či ho tam brával s sebou. Proto OSPOD nařídil nad výchovou Jiřího v jeho 5 letech ústavní výchovu, otec byl zbaven rodičovské zodpovědnosti a Jiří byl zařazen do evidence dětí vhodných do NRP a od 6 let vyrůstal v pěstounské rodině

Reflexe a anamnéza doby strávené v NRP

Jiří byl umístěn v jeho 6. letech do pěstounské péče manželům, kteří měli své dva biologické chlapce. Jiří byl mezi nimi věkově prostřední. Pěstounka byla na mateřské dovolené. Po přijetí Jiřího do náhradní rodiny se vyskytly v rodině problémy s adaptací Jiřího, se soužitím s biologickými dětmi pěstounů. Pěstoun na Jiřího kladl vysoké nároky a chtěl, aby se vyrovnal svým „sourozencům“. Rodině byla navržena návštěva poradny pro rodinu a dítě a sdružení pro pěstounské rodiny, toto však rodina odmítla, že problém zvládne sama.

Jiří začal mít výchovné problémy ve 13. letech, které se začaly projevovat záškoláctvím a útekami z domova. Začal se toulat s partou kamarádů, požíval alkoholické nápoje. V tomto období začal experimentovat s drogou a problém na OSPOD byl často řešen s pěstouny, převážně však s pěstounkou. Pěstoun se k problémům Jiřího nechtěl vyjadřovat slovy, že „nad ním zlomil hůl“. Pěstounka se snažila spolupracovat převážně návštěvami zařízení Help me, ve kterém byl Jiří i na diagnostickém pobytu, ale když ani toto nepomohlo, byla to právě pěstounka, která podala návrh k soudu na zrušení pěstounské péče. Protože Jiří neměl žádné příbuzné, byl umístěn s rozhodnutím soudu v jeho 15. letech do výchovného ústavu. Ve výchovném ústavu se zapsal jako věčný útekář. Neustále byl hledán Policií ČR, do ústavu byl vrácen vždy s nějakou pohlavní nemocí, hladový a špinavý. Na svých toulkách mimo ústav se Jiří proslavil mnohočetnými krádeži v obchodních domech a to převážně alkoholu, cigaret, parfémů, které následně prodával, aby měl na drogy. Žádné střední vzdělání nedokončil a tak opustil výchovný ústav v 18 letech pouze se základním vzděláním.

Schopnost orientovat se v praktickém životě

Po ukončení pobytu v ústavním zařízení Jiří páchal jednu trestnou činnost za druhou a střídal jeden výkon trestu za druhým. Jiří byl po propuštění z ústavního zařízení umístěn v domě na půli cesty, tam však také nebyl schopen dodržovat řád a režim a pobyt mu byl ukončen. Z iniciativy kurátora pro dospělé byl proto umístěn do CESOP, kde však také zklamal, když začal okrádat své spolubydlící a proto mu byl pobyt opět ukončen. Jiří je typ člověka, který nemá žádnou vizi o své budoucnosti a žije tzv. ze dne na den. Živí se převážně trestnou činností, proto mu pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody vyhovuje. Nemá žádné rodinné zázemí, kamarády vyhledává ve stejné sociální situaci a nepokouší se o jakoukoliv změnu stylu svého života.

Představy a cíle do budoucna

Jiří měl krátce po ukončení ústavní výchovy představy do budoucna. Proto byl umístěn na doporučení do domu na půli cesty. Jiří chtěl začít pracovat, bavila ho práce v lese a chtěl začít život poctivou prací. Mrzelo ho také, že ublížil pěstounské rodině a plánoval své vztahy s pěstounskou rodinou obnovit. Krátce po příjetí do domu na půli cesty, však začal porušovat řád a pravidla zařízení. Opět se začal toulat, okrádal spolubydlící a vyhledával přátele s bohatou trestnou činností. Opět začal užívat tvrdé drogy a svůj cíl opět kontakto-

vat svoji náhradní rodinu nedodržel. Jiří touží po změně, ale nemá sílu a výdrž ji realizovat. Ví, že je to dlouhodobý a nesnadný proces a proto volí jednoduchou cestu života ve výkonu trestu odnětí svobody.

Závěrečné shrnutí

Jiří měl velmi smutné dětství. Matku ztratil velice brzy a na otce si vůbec nepamatuje. Podstatnou část svého dosavadního života prožil v náhradní rodině, která bohužel nerespektovala jeho individualitu, genetické dispozice ani ztrátu obou rodičů. Jiří byl neustále srovnáván s biologickými dětmi pěstounů, kteří ho nikdy nepřijali. Pěstouni dlouho odmítali řešit konflikty s Jiřím a začali je řešit, až bylo již pozdě. Situace vyvrcholila umístěním Jiřího do ústavního zařízení na žádost pěstounů. Jiří se v ústavním zařízení absolutně nezadaptoval a byl neustále na útěku, kde se živil trestnou činností. Začal být drogově závislý a vyhledával jen přátele s bohatou trestnou minulostí. Jiří není schopen navázat jakýkoliv citový vztah, dívky vyhledává jen za účelem sexuálního uspokojení. Jiří není schopen integrovat se do společnosti a dodržovat režim a řád běžného života.

5.2.4 Kasuistika č. 4

Jméno: Natálie

Věk: 20 let

Rodinná anamnéza

Natálie se narodila z družského poměru matky. Má mladší sestru. Otec i matka jsou minoritního etnika. Matka i otec byli dlouhodobě nezaměstnaní, pobírali dávky hmotné nouze, když pracovali, tak jen krátkodobě. Rodina byla často bez finančních prostředků. Když bylo Natálii 6 let, problémy začaly kulminovat tím, že rodiče dostatečně nezabezpečovali výchovu ani výživu dětí, byly odhaleny dluhy na nájemním bytě a odstřižená elektrická energie pro neplacení záloh. Proto byla Natálie i její sestra umístěny do Dětského domova. Oba rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti.

Dětem se brzy podařilo najít novou pěstounskou rodinu a Natálie i její sestra byly svěřeny do náhradní rodinné péče.

Reflexe a anamnéza doby strávené v NRP

Natálie vyrůstala od svých 7 let spolu se sestrou v pěstounské rodině, která již měla osvojeného syna. Natálie se v nové rodině dobře zadaptovala, se synem pěstounů vycházela dobře, ve škole si brzy našla kamarády a prospívala bez problémů. Vztahy v rodině se jevily jako ideální až do té doby, kdy pěstounka vážně dlouhodobě onemocněla a péči o domácnost i sourozence převzala Natálie. Nastaly velké problémy mezi její sestrou a synem pěstounů, Natalie se cítila v rodině využívána, odcizená, nepochopená. Pěstouni problém nechtěli řešit, vyžadovali od Natálie vděčnost za to, že si ji vzali, a proto brali jako samozřejmost, že Natálie pěstounce oplatí její péči v nemoci.

Natálie se ve svých 16 letech sama obrátila na OSPOD se žádostí o umístění do ústavní výchovy, do rodiny se již nechtěla za žádnou cenu vrátit. Jedinou útěchu nacházela u manželky bratra pěstounky, které se svěřovala se svými problémy a která ji psychicky podporovala. Pěstounka prožívala zklamání z toho, že si kdy vzala děti z dětského domova a o problému nechtěla hovořit. Protože situace v rodině se stala velice vážná, byla nezl. Natálie umístěna do Krizového centra pro děti a mládež, kde se pod dohledem odborného personálu intenzivně pracovalo na obnovení vztahů mezi Natálií a pěstouny. Tento pobyt se stal užitečným. Pěstouni a Natálie spolu se sourozenci otevřeně hovořili o svých pocitech, problémech a vztahy mezi členy rodiny se natolik upravily, že se Natálie vrátila zpět do pěstounské rodiny.

Schopnost orientovat se v praktickém životě

Natálie bez větších problémů dostudovala Střední školu zdravotnickou a navázala studiem na Vyšší odborné škole. Našla si přítele, se kterým žije dlouhodobě ve společné domácnosti. S rodinou svého přítele si rozumí dobře. Při pobytu Natálie v krizovém centru vyšlo najevo, že Natálie potřebuje jasně strukturované, nekonfliktní a přehledné prostředí, které si vytvořila sama se svým přítelem a jeho rodinou.

Představy a cíle do budoucna

Natálie má jasnou představu o své budoucnosti. Chce žít se svým přítelem, dostudovat a založit rodinu. Spolu s přítelem uvažují o rekonstrukci domu, ve kterém žijí spolu s rodiči tak, aby měli samostatnou domácnost. Natálie ráda cestuje a věnuje se fotografování. O svoje biologické rodiče se nezajímá, od svých 6 let o nich nic neví. S pěstounskou rodinou

udržuje kontakt, zejména s mladší sestrou, která je ještě v jejich péči. Upřednostňuje však svoji novou rodinu.

Závěrečné shrnutí

Natálie prožila do svých 6 let život ve své biologické rodině. Otec i matka nezvládali péči o Natálii, často byla rodina bez finančních prostředků, děti neměly zajištěné základní životní potřeby. Otec ani matka nebyli schopni si svoje poměry upravit, a proto bylo nezbytné umístit Natálii a její sestru do dětského domova. V ústavním zařízení byla Natálie zhruba 1 rok, když se pro ni a její sestru našla vhodná pěstounská rodina. Náhradní rodinná péče fungovala bez problémů, do doby, kdy pěstounka vážně a dlouhodobě onemocněla. Problémy v rodině nastaly v 16 letech Natálie a jen za výborné a včasné intervence OSPOD a Krizového centra pro děti a mládež nedošlo k ukončení pěstounské péče. Od svých 18 let však Natálie žije se svým přítelem u jeho rodičů, plánují společnou budoucnost a svoji pěstounskou rodinu navštěvuje jen kvůli sestře, která je stále v jejich péči.

5.2.5 Kasuistika č. 5

Jméno: Hana

Věk: 20

Rodinná anamnéza

Hana pochází z neúplné rodiny. Matka je neromského etnika, otec je romského původu, v rodném listě Hany však uveden nebyl. Matka byla jen základního vzdělání, neměla stálého partnera a žila kočovným způsobem života. Hana se v její péči několikrát stěhovala, neměla stabilní rodinné zázemí, kamarády a díky stěhování střídala také školská zařízení. Hana se často stýkala se svoji babičkou, kam jezdila na prázdniny a právě babička podala návrh k soudu na svěření Hany do své pěstounské péče, když bylo Haně 6 let. Babička již byla vdova a o Hanu se starala výhradně sama. Ve věku 14 let se u Hany začaly objevovat vážné výchovné problémy, začala se toulat s partou kamarádů, experimentovala s drogami, začalo časté záškoláctví. Babička intenzivně řešila situaci s OSPOD, ale Hana nebyla schopna s babičkou komunikovat. Při pohovorech na OSPOD Hana uváděla, že si s babičkou nerozumí, že je babička stará a nerozumí tomu, jak žijí mladí lidé dnes. Výchovné problémy Hany vyústily v drogovou závislost, a proto byla nařízena ústavní výchova.

Reflexe a anamnéza doby strávené v ústavním zařízení

V ústavním zařízení byla Hana podrobena detoxikačnímu programu a tvrdé ústavní disciplíně. Hana se zpočátku pokoušela ignorovat řád ústavního zařízení a obcházet jej, ale brzy zjistila, že bude lepší s personálem spolupracovat a řád dodržovat. Začala pravidelně navštěvovat Základní školu a zlepšila si prospěch. Z ústavu se pokoušela několikrát utéct, ale vždy se brzy sama vrátila hladová a zmrzlá. Na útěcích si uvědomila, že již vlastně nemá kam jít a začala si uvědomovat, jak babičce křivdila a jak jí ublížila. Na žádost Hany ústavní zařízení navázalo spolupráci s babičkou a Hana začala babičku pravidelně navštěvovat o dovolenkách a prázdninách. Po ukončení základní školy nastoupila Hana na odborné učiliště obor Pečovatelské práce, který ukončila a získala tak záuční list. Ve volném čase se začala věnovat ručním pracím, kreslení a začalo jí bavit vaření, těšila se, že až pojedje za babičkou, něco nového jí uvaří. Hana opustila ústavní zařízení v 18 letech a vrátila se zpět k babičce.

Schopnost orientovat se v praktickém životě

Hana opustila ústavní zařízení v 18 letech a vrátila se zpět k babičce. Našla si přítele a to již během pobytu v ústavním zařízení. Bohužel přítel má také zkušenosti s tvrdými drogami a s Hankou občas drogy požívají. Hana je zaměstnaná v neziskové organizaci jako pečovatelka seniorů, v práci se jí líbí, je hodnocena jako spolehlivá a pečlivá. Ve volném čase tráví čas s přítelem a kamarády. Díky pobytu v ústavním zařízení se Hana naučila respektovat a dodržovat daný řád a pravidla a získala vzdělání.

Díky zkušenostem soužití s babičkou v sobě objevila touhu pomáhat starým lidem. Hana se po ukončení ústavního zařízení začala intenzivně zajímat o svoji biologickou rodinu a snažila se vyhledat matku, kterou od dětství neviděla. To se jí podařilo a zjistila, že matka založila novou rodinu a Hana má nevlastní mladší sestru. Hana začala matku znovu navštěvovat, ale při jedné z návštěv se Hana s matkou nepohodla a od té doby matku nevyhledala.

Představy a cíle do budoucna

Hana nemá jasné představy o své budoucnosti. V práci se jí líbí, obor ji naplňuje, chtěla by se mu věnovat i do budoucna. Přiznává, že s přítelem občas požívá tvrdé drogy, ale do závislosti již spadnout nechce. O tom, že by přítele opustila, neuvažuje. O založení vlastní

rodiny zatím také nepřemýšlí, chce si užívat nezávislosti. Chce cestovat, má ráda hudbu, ve volném čase ráda navštěvuje hudební festivaly.

Závěrečné shrnutí

Hana byla do náhradní rodinné péče umístěna v šesti letech a to do pěstounské péče babičky. Matku Hana až do své dospělosti neviděla, otec uveden v rodném listě nebyl. Pěstounská péče probíhala u Hany bez problémů až do jejích 14 let, kdy se začaly objevovat výrazné generační problémy mezi Hanou a babičkou. Tyto problémy vyústily v záškoláctví, toulání a drogovou závislost Hany. Proto byla Hana umístěna do ústavního zařízení. Díky pobytu v ústavním zařízení se Hana postupně ač přes značné problémy zadaptovala a naučila se respektovat řád a daná pravidla. Naučila se praktických dovedností a našla zálibu ve vaření. Dosáhla vzdělání, které uplatňuje ve svém nynějším životě. Až v ústavním zařízení si uvědomila, jak je pro ni babička důležitá a sama se začala snažit napravit vztahy s ní. Bohužel se nezbavila kontaktu s tvrdou drogou a našla si partnera se stejnou drogovou zkušeností, který ji drogy i v současné době zprostředkovává. Hana žije částečně s partnerem a částečně s babičkou, která již ve svém pokročilém věku nemá sílu na Hanu jakkoliv výchovně působit.

5.2.6 Kasuistika č. 6

Jméno: Petr

Věk: 18 let

Rodinná anamnéza

Matka Petra byla již před jeho narozením závislá na alkoholu. Podstoupila protialkoholní léčení, na kterém se seznámila s otcem Petra. Po svatbě se narodil Petr jako jedináček. Problémy s alkoholem u matky však přetrvávaly a to i po celou dobu těhotenství. Po narození Petra matka utajovala alkohol, skrývala se, rodinu opouštěla i na několik dní. Otec se snažil o Petra postarat, ale nezvládal to, a proto se od jeho narození o něj starala babička ze strany otce. Otec také požíval alkohol, v rodině docházelo k častým hádkám mezi rodiči, kterým byl Petr svědkem. Babička se snažila rodičům domluvit, ovšem bezvysledně, při jedné z návštěv OSPOD bylo zjištěno, že domácnost je opuštěná a dítě je bez matky, proto byl podán návrh na svěřeni Petra do pěstounské péče babičky.

Reflexe a anamnéza doby strávené v NRP

Od 1,5 roku vyrůstal Petr v pěstounské péči prarodičů ze strany otce. Od této doby matka již neprojevila o Petra zájem a nikdy jej nekontaktovala. Otec zprvu v rodině částečně fungoval, minimálně pomáhal s péčí, občas přispěl na domácnost. Neměl stálé zaměstnání, pracoval příležitostně jako dělník. Od 12 let Petra otec propadl alkoholu a od rodiny se odstěhoval. Veškerou péči o Petra tak zajišťovali prarodiče, na které je Petr citově fixovaný, má s nimi dobrý vztah. Ve škole byl Petr vždy bezproblémový, jeho prospěch byl průměrný. Petr je velice uzavřený, bojácný, těžko však navazuje vztahy s vrstevníky. Veškerý volný čas trávil s prarodiči, žádné mimoškolní aktivity nenavštěvoval. Prarodiče se ho snažili motivovat, aby se věnoval nějakým koníčkům a našel si více přátel, ale Petr nechtěl. S prarodiči se cítil v bezpečí. Petr se nedokáže vyrovnat se ztrátou matky, nedovede pochopit, proč ho opustila a nikdy ho nekontaktovala

Schopnost orientovat se v praktickém životě

Petr je citově závislý na prarodičích, na svůj věk je nevyzrálý. Po ukončení Základní školy nastoupil na Střední odborné učiliště obor Instalatér, ve kterém vyniká. Praxe ho velice baví a učitelé jej motivují, aby si zvýšil kvalifikaci maturitní zkouškou. Co se týče vztahů k dívkám je Petr velice uzavřený, dívky nevyhledává, je stydlivý, nedůvěřivý i když by vnitřně chtěl najít si dívku, ale nedokáže to, bojí se odmítnutí či rozchodu, bojí se citově upnout. Své problémy řeší Petr jen s babičkou.

Představy a cíle do budoucna

Petr bydlí i po ukončení náhradní rodinné péče u svých prarodičů a pracuje v oboru instalatérství. Práce ho velice baví, chce se jí živit i do budoucna. O založení vlastní rodiny nechce Petr ani slyšet. Protože Petr je extrémně citově závislý na prarodičích, byla s ním i řešena možnost smrti prarodičů. Petr je na toto téma velice citlivý, možnost, že by prarodiče neměl, si nedokáže představit, vždy začne plakat a neumí si představit, že by byl na světě sám. Zdravotní stav prarodičů již není dobrý, zejména dědečka.

Závěreční shrnutí

Petr zažil v raném dětství trauma z alkoholismu matky, která jej jako kojence často opouštěla i na několik dní. Petr býval svědkem častých hádek rodičů pod vlivem alkoholu a veš-

kerou péči o Petra a domácnost zajišťovala babička. Protože situace v rodině se nelepšila a vyvrcholila odchodem matky z domácnosti, byl Petr ve svých 1,5 letech svěřen do pěstounské péče prarodičů. Ti se o Petra řádně starali, dali mu lásku, pocit jistoty a bezpečí. Petr dostudoval střední školu a pracuje ve svém oboru. I po ukončení náhradní rodinné péče nadále žije s prarodiči, na které se citově velice upnul. Petr se nedokáže vyrovnat se skutečností, že ho matka opustila a bojí se navázat kontakt s opačným pohlavím. Je velice bojácný, uzavřený, stydlivý, je nejradši sám se sebou či se svými prarodiči. Nedokáže si představit, že by prarodiče neměl a možnost jejich smrti si nechce vůbec připustit. I přesto, že náhradní rodinná péče byla fungující a bezproblémová nikdo nezaručí, že se Petr integruje do společnosti.

5.3 Prezentace výsledků výzkumu

V praktické části své diplomové práce jsem se zabývala kasuistikami šesti mladých lidí, kteří prožili svůj život mimo svoji biologickou rodinu. Tři děti prožili déle jak 4 roky svého života v ústavní péči, tři děti v náhradní rodinné péči.

Všech šest kasuistik mají společného jmenovatele a to nefunkční biologickou rodinu. Všechny děti prožily ve své biologické rodině traumata, jejíž následky si nesou po celý život a jež je výrazně ovlivňují i v jejich integraci do společnosti. Všech šest případů má společné i to, že odebrání dětí z rodiny mělo pozitivní následky.

Vendula pochází z rozvrácené rodiny, matka i otec dlouhodobě nezaměstnaní, závislí na sociálních dávkách. Matka často střídala partnery o Vendulu se nestarala, otec se o Vendulu také nezajímal, založil novou rodinu. Vendula ztrátu rodiny řešila tím, že si brzy ve svých patnácti letech našla staršího přítele, na kterého se citově upnula. I on neměl žádné rodinné zázemí, nicméně příležitostně pracoval a snažil se Vendulu zabezpečit. Velice brzy po ukončení ústavní výchovy Vendula otěhotněla a založila s přítelem svoji rodinu, s matkou, otcem ani bratrem se Vendula nestýká.

I Dana pochází z neúplné rodiny, matka je psychiatrický pacient, závislá finančně i bytově na svém druhovi, biologického otce Dana nikdy neviděla. V Daniných patnácti letech vyšlo najevo sexuální obtěžování ze strany druha matky, matka Danu obviňovala a přestala se s ní stýkat. Dana nemá díky této zkušenosti víru v sebe sama. Nezažila rovnocenné partnerství v rodině, má problémy setrvat u zvoleného cíle a při sebemenším problému svoje

úsilí vzdá. Upíná se na druhé lidi, kterým bezelstně důvěřuje. Nemá vytvořené jasné představy o své budoucnosti. Má spoustu plánů a představ, často nereálné, u kterých ví, že je nedokáže naplnit. Tím ztrácí víru to, že by něčeho v životě mohla dosáhnout sama.

Jiřímu zemřela matka velice brzy po jeho narození, na otce i vůbec nepamatuje. Otec byl alkoholik a po smrti matky se o Jiřího staral sám. Jiří zažíval agresivitu otce pod vlivem alkoholu, když byl otec střízlivý, byl na Jiřího hodný, snažil se o něj postarat, což nezvládl. Podstatnou část svého života prožil Jiří v náhradní rodině, která nerespektovala jeho individualitu a prožité trauma z dětství. Nakonec došlo ke zrušení pěstounské péče a Jiří byl umístěn do ústavní péče. Jiří není schopen integrovat se do společnosti. Po dosažení zletilosti je neustále ve výkonu trestu odnětí svobody, nejčastěji za krádeže, z kterých si opatřuje finanční prostředky na jídlo a tvrdé drogy.

Natálie prožila prvních šest let svého života v biologické rodině. Otec ani matka nezvládali péči o Natálii, rodina byla často bez finančních prostředků, nebyly zajištěny základní životní potřeby. Od svých šesti let vyrůstala Natálie v pěstounské rodině, která fungovala bez větších problémů deset let. Výrazné problémy se začaly objevovat po vážném onemocnění pěstounky, kdy začaly být na Natálii kladeny vysoké nároky, které nebyla schopna zvládnout. Tyto problémy se díky odbornému personálu podařilo zvládnout, nicméně vztahy mezi pěstouny a Natálií se již nikdy úplně nenapravily. Natálie se brzy po ukončení pěstounské péče přestěhovala ke svému příteli a jeho rodině, pěstounskou rodinu téměř nenavštěvuje.

Hana pochází z neúplné rodiny, matka žila kočovným způsobem života, neměla stálého partnera, otce Hana nikdy neviděla. Hana neměla stabilní rodinné zázemí, neměla stálé kamarády díky častému stěhování. V pěstounské péči Hana prospívala do svých 14 let, kdy se projevíly generační problémy mezi ní a babičkou. Hana začala utíkat z domova, získala zkušenosti s drogami. V ústavní péči došlo u Hany k výraznému zlepšení, dokončila střední školu a navázala opětovný kontakt s babičkou. Po ukončení ústavní výchovy se vrátila zpět k babičce a našla si práci. Bohužel si našla i přítele s drogovou zkušeností, který jí drogy zprostředkovává, Hana však neuvažuje o tom, že by přítele opustila, život s ním jí vyhovuje.

I Petr prožil vážná traumata ve své biologické rodině, která jej ovlivňují v jeho integraci do společnosti. Petr zažil v raném dětství trauma z alkoholismu matky, která jej často opouště-

la i na několik dní. Otec také s alkoholickou minulostí. Petr býval jako malé dítě přítomen častým hádkám rodičů pod vlivem alkoholu, rodina byla nedostatečně finančně ani bytově zabezpečena. Od svých 1,5 let vyrůstal Petr v milující pěstounské péči prarodičů. Prarodiče mu dali pocit jistoty, bezpečí, materiálně i finančně ho zabezpečili. Petr se však na své prarodiče nezdravě upnul, je velice uzavřený, na svůj věk nezralý, citlivý. Bojí se navazovat vztahy s přáteli i dívkami, nechce se osamostatnit, bojí se ztráty prarodičů.

V této části své diplomové práce bych ráda odpověděla na mnou stanovené hypotézy.

Hypotéza č. 1: Děti žijící v ústavní výchově jsou připraveny na samostatný život stejně, jako děti žijící v náhradní rodinné péči

Hypotéza č.1 se mi v praktické části **potvrdila**.

U všech dětí, kterými se ve své diplomové práci zabývám, došlo k výraznému zlepšení po umístění do ústavní výchovy či náhradní rodinné péče. Všechny děti v ústavní výchově prospívaly, našly své zájmy a dokončily studium na středních školách.

Ústavní výchova nabízí dětem odborné psychologické a pedagogické vedení a rozsáhlé možnosti seberozvíjení a trávení volného času. Děti v ústavní výchově i v náhradní rodinné péči se potýkají téměř se stejnými problémy. U náhradní rodinné péče je velice důležité najít dítěti vhodnou rodinu a případné problémy řešit s odborníky.

Hypotéza č. 2: Děti žijící v ústavní výchově mají stejné možnosti trávení volného času, jako děti v náhradních rodinách

Hypotéza č. 2 se mi **potvrdila**

Všechny tři děti žijící v ústavní péči prožily svůj volný čas aktivně. Ústavní péče nabízí široké možnosti využití volného času, od sportovních, uměleckých či praktických aktivit. Děti se v ústavní péči stejně jako děti v náhradních rodinách učí praktickým dovednostem jako je vaření, žehlení, praní a úklid, pomáhají mladším kamarádům s úkoly. Naopak děti, které vyrůstaly v náhradní rodinné péči, trávily svůj volný čas méně aktivně, než děti v ústavní výchově. Jiří žádné zájmy neměl, svůj volný čas trávil patologicky, Natálie volný čas téměř neměla, díky nemoci pěstounky musela zastat péči o rodinu a domácnost a ani Petr netrávil svůj volný čas aktivně, i když k tomu příležitost měl.

Hypotéza č. 3: Děti z náhradních rodin se po ukončení péče potýkají s méně problémy, než děti z ústavní výchovy

Hypotéza č. 3 se mi **nepotvrdila**

Všechny děti, které jsem zmiňovala v praktické části své diplomové práce se po ukončení ústavní péče či náhradní rodinné péče potýkají s problémy. Každý případ je individuální, proto má každý z nich jiné problémy. Dá se říci, že jak odchod z ústavního zařízení, tak i odchod z náhradní rodinné péče je pro mladého člověka psychická zátěž a záleží jen na osobnostních dispozicích a zkušenostech z dětství, jak se s těmito problémy vypořádají.

Z mého výzkumu vyplývá, že integrace dětí do společnosti není závislá na tom, zda dítě vyrůstá v ústavní výchově či v náhradní rodinné péči. Základem pro zdravý vývoj dítěte je bezesporu jeho biologická rodina. Zážitky, které dítě v biologické rodině či již v prenatálním vývoji prožilo, si nese po celý život a pokud biologická rodina selže, sto procentně ji nenahradí ani náhradní rodina ani ústavní zařízení.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci se věnuji problematice integrace dětí do společnosti po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče. K napsání diplomové práce na toto téma mne vedla moje pracovní zkušenost orgánu sociálně právní ochrany dětí a kurátora dospělých. Dalším důvodem je záměr Vlády České republiky zrušit ústavní výchovu a nahradit ji profesionální náhradní rodinnou péčí.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila na část teoretickou a na část praktickou.

Teoretická část obsahuje celkem čtyři kapitoly, v nichž popisuji legislativní systém náhradní rodinné péče a ústavní péče v České republice. Dále se věnuji problémům, se kterými se mladí lidé po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče potýkají a jež ovlivňují jejich integraci do společnosti. V poslední kapitole se věnuji možnostem pomoci mladým lidem ze strany kurátora dospělých.

V praktické části své diplomové práce se věnuji kasuistikám šesti mladých lidí, kteří prožili část svého života v ústavní péči či náhradní rodinné péči. S těmito dětmi jsem pracovala na pozici orgánu sociálně právní ochrany dětí i následně poté na pozici kurátora dospělých, proto mohu jejich kasuistiky porovnat z dlouhodobého hlediska. Zabývala jsem se především připraveností dětí na samostatný život, možnosti trávení volného času a množství problémů, se kterými se po ukončení ústavní či náhradní rodinné péče setkávají.

Vzhledem k tomu, že v České republice je ústavní péče vnímána jako špatná a jako neschopna připravit děti na samostatný život, zkoumám rozdíly v integraci dětí do společnosti žijících jak v ústavní péči, tak i v náhradní rodinné péči.

Právě v praktické části vyšlo najevo, že integrace dětí do společnosti není závislá na tom, zda dítě vyrůstá v ústavní výchově či v náhradní rodinné péči. Základem pro zdravý vývoj dítěte je bezesporu jeho biologická rodina. Zážitky, které dítě v biologické rodině či již v prenatálním vývoji prožilo, si nese po celý život a pokud biologická rodina selže, sto procentně ji nenahradí ani náhradní rodina ani ústavní zařízení.

Věřím, že má diplomová práce může být využita odborníky z řad soudců, pracovníků sociálně právní ochrany dětí, zákonodárců, ale také lidmi, kteří již mají děti v náhradní rodinné péči či o ní teprve uvažují.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Zákon č. 94/1963 Sb. O rodině
- [2] Zákon č. 117/1995 Sb. O státní sociální podpoře
- [3] Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí
- [4] Zákon č. 48/1997 Sb. O veřejném zdravotním pojištění
- [5] Zákon č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
- [6] Zákon č. 401/2012 Sb. O sociálně právní ochraně dětí
- [7] Zákon č. 111/2006 Sb. O pomoci v hmotné nouzi
- [8] Zákon č. 435/2004 Sb. O zaměstnanosti
- [9] BAKOŠOVÁ, Z., LUBELCOVÁ, G., POTOČÁROVÁ, M. Sociálna pedagogika. Bratislava:2005. 165 s. ISBN 80-10-00485-5
- [10] FISCHER, S. Etopedie v penitenciární praxi. Ústí nad Labem, 2006. 176 s. ISBN 80-7044-772-9
- [11] GABRIEL, Z.; NOVÁK, T. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 9788024717883
- [12] HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. 776s. ISBN 978-80-7367-569-1
- [13] HELENA, V., MÜHLPACHR, P. Kvalita života. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2005. 144 s. ISBN 80-210-3754-7
- [14] HRONCOVÁ, J., WALANCIK, M. a kol. Vybrané problémy slovenskej a poľskej sociálnej pedagogiky. Zvolen: Univerzita Mateje Bela Banská Bystrica, 2009. 333 s. ISBN 978-80-8083-749-5

- [15] KOLUCHOVÁ, J. Psychický vývoj dětí v pěstounské péči. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 1992. 140 s. ISBN 8085529017.
- [16] LACA, S. Sociální pedagogika. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. 211 s. ISBN 978-80-87182-19-2
- [17] LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2.vyd. Praha:Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9
- [18] MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 8071783048.
- [19] MATOUŠEK, O. Ústavní péče. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 159 s. ISBN 8085850761.
- [20] MATOUŠEK, O. a kol. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2
- [21] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí. Praha:2011. ISBN 978-80-7421-049-5
- [22] MÜHLPACHR, P. Vývoj ústavní péče : (filosoficko-historický pohled). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 49 s. ISBN 8021025123
- [23] MÜLLER, W. Sám, ale ne osamělý. Praha: Portál, 2011. 109 s. ISBN 978-80-262-0001-7
- [24] RIEGER, Z. Návrat k rodině a domů. Praha: Portál, 2009. 103 s. ISBN 978-80-7367-544-8
- [25] STANKOWSKI, A. Nástin Problematiky etopedie a sociální patologie. Ostrava: Pedagogická fakulta ostravské univerzity, 2004. 134 s. ISBN 80-7042-360-9
- [26] VODÁČKOVÁ, D. a kol. Krizová intervence. Praha: Portál, 2002. 544 s. ISBN 80-7178-696-9
- [27] ZAPLETAL, J. a kol. Prevence kriminality. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. ISBN 80-7251-200-5

Internetové zdroje

- [28] CENTRUM SOCIÁLNÍ PREVENCE BRNO. Kdo jsme a jaké máme poslání. [online]. Dostupné z: <http://www.cesop.xf.cz/final/index1.php>
- [29] DŮM NA PULI CESTY. Základní činnosti služby [online]. Dostupné z: <http://www.dumnapulicesty.cz/?page=prijeti>
- [30] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí. [online] Praha: MPSV 2011 [cit. 2011-09-26]. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/11544/rocenka_2010.pdf
- [31] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Obecné činnosti Úřadu práce České republiky. [online] Praha: MPSV SPZTP [cit.2009-01-05]. Dostupné z <http://www.portal.mpsv.cz/sz/obecne/cinnosti> up
- [32] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Příjmy a životní úroveň. [online] Praha: MPSV [cit. 2013-01-04].Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11852>
- [33] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. Praha: MPSV [cit. 2012-11]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14225/novela_pdf
- [34] RATOLEST BRNO. O nás. [online]. Dostupné z: <http://www.ratolest.cz/co-delame>
- [35] RATOLEST BRNO. Naše práce. [online]. Dostupné z: <http://www.ratolest.cz/nase-prace>
- [36] SDRUŽENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN. Dům jistoty.[online]. Dostupné z: <http://www.pestouni.cz/dum/aktuality/cz/>
- [37] V ZÁJMU DÍTĚTE. Transformace systému péče o ohrožené děti. [online]. Praha: V zájmu dítěte 2012 [cit. 2012-02-15]. Dostupný z: <http://www.vzd.cz/10-mytu-oruseni-kojeneckych-ustavu>

Odborné časopisy

- [38] SOCIÁLNÍ PRÁCE. Sociální práce a mezigenerační solidarita. Asociace vzdělatelů v sociální práci, 2012. Ročník 4. ISSN: 1213-6204
- [39] SOCIÁLNA PREVENCIA. Prevencia kriminality. Informačno-vzdelávací bulletin rezortu kultúry, 2008. Ročník 3. ISSN: 1336-9679
- [40] STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže. Novatrix, 2011. Ročník 1-2. ISSN: 1214-3758